

Szarvas Erik

A brexit Kereskedelmi Világszervezetet érintő összefüggései

Bevezetés

Az Egyesült Királyságban 2016. június 23-án megtartott népszavazáson részt vevő állampolgárok többsége az Európai Unióból (EU) való kilépés mellett foglalt állást. Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 50. cikke alapján 2017. március 29-én benyújtott hivatalos kilépési bejelentés¹ szerint az Egyesült Királyság az egységes piacból és a vámunióból is távozni kíván. Ez a tanulmány ezt a szándékot veszi alapul. A brit kormány azt is jelezte, hogy az unióval különlegesen mély és átfogó partnerségi megállapodás kialakítására törekszenek, amelynek kiemelkedően fontos eleme lenne egy ambiciózus preferenciális kereskedelmi fejezet. Theresa May brit miniszterelnök szeptember 22-én elmondott beszédében² emellett mintegy kétéves átmeneti időszak kialakítását javasolta, amely alatt az Egyesült Királyság és az EU közötti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok feltételei nem változnának. A kilépés egyik fontos következménye, hogy az Egyesült Királyság az EU közös kereskedelempolitikájából is távozik. Ez gyakorlatilag az EU és az Egyesült Királyság közti jövőbeni viszonyrendszer tartalmától függetlenül igaz.

2018 elején még rendkívül bizonytalan, hogy a kilépésre rendezett módon, kilépési megállapodásban rögzített feltételekkel kerül-e sor, vagy az Egyesült Királyság a hivatalos bejelentést követő kétéves időszak lejártával (2019. március 30.) kilépési megállapodás létrehozása nélkül távozik az unióból.³ A bizonytalanság a jövőbeni viszonyrendszer tekintetében még jelentősebb, hiszen annak belátható időn belül történő létrehozása feltételezi a rendezett kilépést. Reálisan ugyanis nem várható partnerségi, preferenciális kereskedelmi feltételeket rögzítő megállapodás rövid időn belüli létrehozása az EU és az Egyesült Királyság között, ha nem sikerül megegyezni a válási feltételekről, különösen a pénzügyi elszámolásról és a szabad mozgás jogával élő állampolgárok szerzett jogainak megőrzéséről. Természetesen a kilépési megállapodás nélküli távozás esetén átmeneti időszak elfogadására se kerülhetne sor.

¹ Lásd: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604079/Prime_Ministers_letter_to_European_Council_President_Donald_Tusk.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

² Lásd: www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

³ Az EUSZ 50.3 cikke szerint a kilépésről rendelkező megállapodás hatálybalépésének időpontjától, illetve ennek hiányában a kilépési bejelentéstől számított két év elteltével a szerződések az érintett tagállamra nem alkalmazhatók (kivéve, ha az Európai Tanács az érintett tagállammal egyetértésben egyhangúlag ennek a határidőnek a meghosszabbításáról határoz).

Az teljesen egyértelmű ugyanakkor, hogy az Egyesült Királyság a kilépés miatt megszűnik szerződő fél lenni az Európai Unió által kötött két- és többoldalú kereskedelmi megállapodásokban. Következésképpen nem terjednek majd ki rá az EU kereskedelmi védelmi intézkedésrendszere⁴ és a harmadik országok számára autonóm módon fenntartott preferenciális rendszerei sem (Általános Vámpreferenciák Rendszere;⁵ autonóm piacra jutási engedmények Ukrajna, illetve egyes nyugat-balkáni országok részére). Átmeneti időszak elfogadása e változások alkalmazását késleltetheti.

Az Egyesült Királyságnak a kilépést követően önálló kereskedelempolitikát kell majd kialakítania, amelynek keretében – a kereskedelemre vonatkozó nemzetközi normákkal összhangban – két- és többoldalú preferenciális megállapodásokat köthet, autonóm preferenciális rezsimet hozhat létre, és kialakíthatja kereskedelmi védelmi intézkedésrendszerét. E feladatok mindegyike komoly szakmai és intézményi kapacitásokat igényel, amelyeket nem lesz egyszerű megteremteni.⁶

A jövőbeni brit kereskedelempolitika mozgásterét hosszú távon érdemben korlátozhatja, hogy a kilépést követően milyen tartalmú kétoldalú szerződéses viszony alakul ki az EU és az Egyesült Királyság között a jövőbeni kereskedelmi és beruházási kapcsolatok szabályozására. A korlátozó hatás rövid távon még jelentősebb lehet, ha a felek a kilépést és az új viszonyrendszer hatálybalépését összekötő átmeneti időszakra a jelenlegi (belső piaci és vámuniós) elbánás megőrzésében egyeznének meg. Ebben az esetben, az átmeneti időszak alatt az Egyesült Királyságnak továbbra is alkalmaznia kellene a belső piacra vonatkozó uniós joganyagot (beleértve a kilépést követően bevezetett módosításokat), alkalmaznia kellene az EU Vámkódexét,⁷ nem vezethetne be önálló vámtarifát, és nem kezdhethet meg a harmadik országokkal a kilépést követően kitárgyalt⁸ két- és többoldalú nemzetközi kereskedelmi egyezmények alkalmazását.

A kereskedelempolitika területén a brexit kapcsán első lépésként annak tisztázása szükséges, hogy a kilépés jár-e, és ha igen, milyen következményekkel az Egyesült Királyság Kereskedelmi Világszervezetben (WTO) meglévő kötelezettségeire, milyen lépések megtételét teszi szükségessé az Egyesült Királyság, illetve az Európai Unió részéről.

⁴ A kereskedelmi védelmi intézkedések közé az általános védintézkedés, a dömpingellenes intézkedések és a szubvencióellenes (kiegyenlítő) intézkedések tartoznak.

⁵ GSP, GSP+ és az EBA (a fegyvereken kívül mindent – *Everything But Arms*) az Európai Parlament és a Tanács 978/2012/EU rendelete alatt

⁶ A 2017. júniusi választásokat követően megalakult brit kormány jogalkotási programjában kiemelt helyen szerepel az önálló kereskedelempolitika kialakításához és gyakorlásához szükséges feltételeket megteremteni hivatott Kereskedelmi Törvény, valamint Vámtörvény elfogadása. Forrás: www.gov.uk/government/speeches/queens-speech-2017 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.); A brit kormány 2017. október 9-én hozta nyilvánosságra a jövőbeni kereskedelempolitikával, valamint vámpolitikával foglalkozó fehér könyveket. Forrás: www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/about-deloitte/CCS207_CCS0917000298-1_Preparing_for_our_future_UK_trade_policy_Report_H....pdf; www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/650455/customs_bill_white_paper_print.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) az Uniós Vámkódex létrehozásáról.

⁸ Az Európai Unióból való kilépésig a közös kereskedelempolitika köti az Egyesült Királyságot, amely – ennek megfelelően – nem hozhat létre e politika tárgykörébe eső megállapodásokat, sőt hivatalosan még azok tárgyalását sem kezdhethi meg harmadik országokkal. Kivételt olyan kétoldalú beruházásvédelmi megállapodások képeznek, amelyek tárgyalására az Egyesült Királyság az Európai Parlament és a Tanács 1219/2012/EU rendelete (2012. december 12.) alapján felhatalmazást kért és kapott az Európai Bizottságtól.

E kérdéskör tisztázása azért is különösen fontos, mert a brit WTO-kötelezettségek szolgáltatják majd a kiindulópontot az önálló kereskedelempolitika alakításához, a brit fél által később létrehozandó kétoldalú preferenciális megállapodásokhoz, beleértve az EU-val szorgalmazott partnerségi megállapodást.

Abban az esetben pedig, ha a kilépésre rendezetlen módon – tehát kilépési megállapodás, átmeneti rendelkezések és új szerződéses viszonyrendszer nélkül – kerül sor, az EU és az Egyesült Királyság közti kereskedelem feltételeire 2019. március 30-tól a WTO-szabályok és a felek által a szervezetben tett áru- és szolgáltatás-kereskedelmi piacra jutási kötelezettségek lesznek irányadóak. Egyértelmű, hogy a gyakorlatban egy ilyen, rendezetlen kilépés eredményezné a „legkeményebb” brexitet, a legnagyobb mértékű feltételromlást az EU és az Egyesült Királyság közti kereskedelmi kapcsolatokban.

E tanulmány megvizsgálja az Egyesült Királyság státuszát a Kereskedelmi Világszervezetben, majd témakörönként áttekinti a kilépés kapcsán felmerülő és rendezendő WTO-kérdéseket. Az anyag arra is kitér, hogy az Európai Uniónak mely konkrét kérdésekben érdeke szerepet vállalnia a brit kilépés kapcsán a WTO-ban.

Az Egyesült Királyság státusza, jogai és kötelezettségei a Kereskedelmi Világszervezetben

Mindenekelőtt érdemes felidézni, hogy a kilépés pillanatáig az Egyesült Királyságot az Európai Unió tagsággal járó valamennyi jog megilleti, és minden abból fakadó kötelezettségének is eleget kell tennie. A kilépés pillanatáig a WTO-ban – ezzel összhangban – sem az Egyesült Királyság státusza, sem jogai és kötelezettségei nem változnak. E kérdésben teljes az egyetértés az EU, az Egyesült Királyság és a WTO-tagok között.

Az EU-ból való kilépési döntés kapcsán ugyanakkor már a brexitnépszavazás előtt vita kezdődött arról, hogy az EU-ból történő távozás jár-e, és ha igen milyen következményekkel az Egyesült Királyság WTO-státuszára, jogaira és kötelezettségeire.

Az egyik szélsőséges nézet szerint az Egyesült Királyságnak gyakorlatilag nulláról indulva, a WTO tagjaival folytatott részletes tárgyalásokon kell kialakítania piacnyitási kötelezettségvállalásait. Mindez *de facto* a szervezethez történő csatlakozási folyamat nehézségét és hosszú időigényét vetheti fel.⁹ A spektrum másik oldalán elhelyezkedő nézetek szerint az Egyesült Királyságnak a kilépést követően szinte semmit nem kellene tennie, WTO-kötelezettségvállalásai egyszerűen, érdemi tárgyalások nélkül megjeleníthetők nemzeti vállalási listákban.¹⁰ Még a kilépési népszavazás előtt a kérdésben megszólalt Roberto Azevedo WTO-vezérigazgató is. Egyfelől jelezte: az Egyesült Királyság a WTO tagja marad, ugyanakkor azt is kiemelte: újra kell majd tárgyalniuk WTO-beli kötelezettségeik jelentős részét, mert csak az Európai Unió részeként rendelkeznek specifikus piacnyitási kötelezettségvállalásokkal.¹¹

⁹ Például ECKHOUT, P. (2016): *Brexit and trade: the view over the hill*. Elérhető: www.londonbrussels.wordpress.com/2016/06/16/brexit-and-trade-the-view-over-the-hill/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

¹⁰ Például CONGDON, T. – MATTHEWS, K. – MINFORD, P. et al. (2016): *Bypassing tortorous trade talks in event of Brexit*. *Financial Times*. Elérhető: www.ft.com/content/b795d61e-233a-11e6-9d4d-c11776a5124d (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

¹¹ Roberto Azevedo WTO-vezérigazgató beszéde a londoni World Trade Symposium-on, 2017. június 7.

A fenti kérdés megválaszolásához érdemes áttekíteni a tényeket és a WTO vonatkozó rendelkezéseit. A Kereskedelmi Világszervezet létrehozó marrakeshi egyezmény¹² XI.1 cikke tartalmazza a szervezet eredeti tagjaira vonatkozó rendelkezéseket.¹³ A cikk szerint az általános vám- és kereskedelmi egyezménynek (GATT)¹⁴ szerződő felei közül azok lehettek a WTO eredeti tagjai, akik teljesítettek két feltételt: egyrészt ratifikálták a marrakeshi megállapodást és a kapcsolódó multilaterális kereskedelmi megállapodásokat, másrészt akik tekintetében a szervezet árukereskedelmi és szolgáltatáskereskedelmi megállapodásaihoz piacnyitási vállalási listákat csatoltak.

Az Egyesült Királyság 1948. január 1-jei létrehozásától fogva szerződő fél volt a GATT- megállapodásban. A marrakeshi megállapodást 1994. december 30-án ratifikálta,¹⁵ és tekintetében az Európai Unió¹⁶ áru- és szolgáltatáskereskedelmi vállalási listákat csatolt a megállapodáshoz. Egyértelmű tehát, hogy az Egyesült Királyság saját jogán – tehát nem kizárólag az Európai Unió részeként – tagja a WTO-nak, annak létrehozásában eredeti tagként vett részt.

Ezt az értelmezést a WTO Vitarendezési Egyetértése alatti esetjog is megerősíti. Az EU és egyes tagországai (köztük az Egyesült Királyság) ellen az Egyesült Államok által indított úgynevezett első Airbus-ügyben¹⁷ a vitarendezési panel kimondta, hogy az alperes EU-tagországok maguk is mindannyian WTO-tagok, és vonatkoznak rájuk a WTO-megállapodások alatti kötelezettségek.¹⁸

Megemlítendő, hogy a többi EU-tagországhoz hasonlóan az Egyesült Királyság is maga fizeti a WTO-tagsági díjat, amelyet a világkereskelemből való részesedésük alapján állapítanak meg. A brit befizetés 2015-ben 7 579 535 svájci frank volt.¹⁹

A fentieknek megfelelően a WTO valamennyi tagja számára *erga omnes* kötelezettségeket és jogokat megállapító multilaterális kereskedelmi megállapodások betartása az unióból való kilépést követően is kötelező marad az Egyesült Királyság számára, és megilletik az e megállapodások alatti jogok is. E multilaterális megállapodások közé a WTO-t létrehozó marrakeshi megállapodás, a multilaterális árukereskedelmi egyezmények, az általános szolgáltatáskereskedelmi megállapodás (GATS), a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi

¹² A Kereskedelmi Világszervezet létrehozó marrakeshi egyezményt és mellékleteit Magyarországon a 1998. évi IX. törvény hirdette ki.

¹³ WTO Megállapodás – XI. Cikk – Eredeti Tagság „1. A WTO eredeti Tagjaivá válnak, akik a jelen Egyezmény hatálybalépése napján a GATT Szerződő Felei, valamint az Európai Közösségek, amennyiben elfogadják a jelen Egyezményt és a Multilaterális Kereskedelmi Megállapodásokat, valamint Engedményekről és Kötelezettségvállalásokról szóló Listáikat a GATT 1994-hez, és Specifikus Kötelezettségvállalási Listáikat a GATS-hoz csatolják.”

¹⁴ Az 1947-ben létrehozott GATT-ot (GATT 1947) a marrakeshi megállapodáshoz csatolt GATT 1994 teljes egészében magában foglalja. Az egyszerűség kedvéért a tanulmány az egyezményre GATT-ként hivatkozik. *Status of WTO Legal Instruments* (2015). WTO, 45.

¹⁵ Az egyszerűség kedvéért ez a tanulmány az Európai Unióra hivatkozik. Megjegyzendő, hogy a WTO létrehozásakor, majd azt követően egészen 2009-ig a szervezet Európai Közösségek néven vett részt a WTO tevékenységében.

¹⁷ DS316 – Nagyméretű polgári repülőgépek; www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds316_e.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

¹⁸ A vitarendezési panel jelentésének (WT/DS316/R) 7.174. bekezdése: „Each of these five is, in its own right, a Member of the WTO, with all the rights and obligations pertaining to such membership, including the obligation to respond to claims made against it by another WTO Member.”

¹⁹ Lásd: www.wto.org/english/thewto_e/secure_e/contrib_e.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

vonatkozásairól szóló megállapodás, a vitarendezés szabályairól és eljárásairól szóló egyetértés és a kereskedelempolitikai felülvizsgálati mechanizmus tartozik.

Valamennyi uniós tagország árukereskedelmi, illetve szolgáltatáskereskedelmi piacra jutási kötelezettségvállalásait is az EU engedményes listái tartalmazzák.²⁰ Az árukereskedelem területén az EU vállalásai teljesen egységesek (hiszen az EU vámuniót képez), az engedményes lista tagország-specifikus bejegyzéseket nem tartalmaz.²¹ A szolgáltatáskereskedelem területén a tagországi vállalások nem teljesen harmonizáltak. A vállalások tárgyi hatályában és feltételeiben levő különbségeket tagországi bejegyzések, úgynevezett nemzeti rezervációk teszik egyértelművé. Az Egyesült Királyság tehát jelenleg is rendelkezik piacra jutási kötelezettségvállalásokkal, amelyek az EU engedményes listáiban találhatók.

A fentiekből következően az unióból való kilépéskor az Egyesült Királyságnak nem szükséges újra csatlakoznia a WTO-hoz, de piacra jutási kötelezettségeit saját engedményes listákban kell megjelenítenie. A listákat egyeztetnie kell a WTO tagjaival, de a partnerek e folyamat során nem rendelkeznek vétőjoggal. Az engedményes listák kialakításának folyamata jogilag a listák igazolására vonatkozó eljárás (*certification procedure*) sikeres lezárásával ér véget, de ez nem előfeltétele annak, hogy az Egyesült Királyság a kialakítandó nemzeti engedményes listák alapján kereskedjen a WTO-tagokkal, és élvezze a WTO-tagságból eredő jogait.²²

Fontos, hogy az önálló listák létrehozása jogilag szükséges, de a vállalások tartalma az Egyesült Királyság politikai szándékainak függvénye. A listák tartalma a brit kereskedelempolitika szándékolt irányától és attól függ majd, hogy mennyire kívánják leegyszerűsíteni a listák létrehozási folyamatát, különösen a WTO-tagokkal folytatandó egyeztetéseket. Az eddigi jelzések szerint nem törekszenek majd az EU-listákban tükröződő brit piacnyitási kötelezettségek tartalmi módosítására. 2016 végén Liam Fox nemzetközi kereskedelmi miniszter bejelentette, hogy a brit kormány szándéka az uniós engedményes listák lehetséges legnagyobb mértékben való reprodukálása.²³ 2017 januárjában hasonlóan nyilatkozott Julian Braithwaite brit WTO-nagykövet, aki kiemelte, hogy az EU-vállalások lemásolása kínálja a legjobb biztosítékot arra, hogy a brexit nem kelt majd zavart a WTO-tagok által folytatott kereskedelem feltételeiben. A nagykövet jelezte, hogy a folyamat hivatalos megkezdését megelőzően készek informális konzultációkat kezdeni a WTO-tagokkal az új engedményes listákra vonatkozó elképzeléseikről.²⁴

Az Egyesült Királyság vállalási listáinak kialakítása tehát nem a nulláról indul, és – ha valóban nem kívánnak módosítani a jelenleg rájuk vonatkozó WTO-kötelezettségeken – főként technikai jellegű tárgyalásokat igényel majd. Ez a megközelítés egyszerre minimalizálhatja

²⁰ Az EU bővítése miatt az EU vállalási listáiba fel kell venni az új tagországok kötelezettségvállalásait is. E folyamatot a vállalások konszolidációjának nevezzük. A vállalási listák megváltoztatását a WTO-tagokkal is egyeztetni szükséges. A konszolidációs folyamat, amint azt a 3.1 fejezet részletezi, az EU28 esetében jogilag még sem az áru-, sem a szolgáltatáskereskedelmi vállalási lista esetében nem fejeződött be.

²¹ Az Egyesült Királyság eredeti árukereskedelmi vállalási listája az EU-hoz való csatlakozást követően 1974-ben visszavonásra került, vállalásait ezt követően az EU listája tartalmazza.

²² Az igazolási eljárás akkor zárul sikeresen, ha a körözött engedményes listát a WTO többi tagja a körözéstől számított 3 hónapon belül nem kifogásolja. Ekkor a lista véglegessé és jogilag kötelezővé válik. Kifogásolás esetén konzultációk kezdődnek az érintett WTO-partner aggályainak feloldása érdekében. GATT „Procedures for Modification and rectification of schedules of tariff concessions”, L/4962, 1980. március 26.

²³ Fox 2016.

²⁴ BRAITHWAITE 2017.

az engedményes listák kapcsán folytatandó érdemi WTO-tárgyalások körét, gyorsítva ezzel a listák kialakításának folyamatát, és biztosíthatja, hogy a tervezett kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodásokhoz az Egyesült Királyságnak megfelelő tárgyalási tartaléka marad. Ez utóbbi fontos szempont, mert a Theresa May kormányfő által 2017 januárjában meghirdetett „Global Britain” stratégia²⁵ jelentős mértékben támaszkodni kíván új szabadkereskedelmi egyezmények létrehozására.

A jelenlegi brit vállalatok reprodukálása ezzel együtt fontos kérdéseket vet majd fel mindazon területeken, ahol az EU vállalásai mennyiségileg behatároltak. Ilyen kérdések, mint azt a következő fejezetek részletezik, elsősorban a mezőgazdasági piacra jutás és a kereskedelmet torzító belső agrártámogatási lehetőségek behatárolása során vetődnek fel. E területek az EU27 számára is tartogatnak megválaszolandó kérdéseket. Különösen annak elfogadhatósága kérdéses, hogy a brit kilépés miatt az EU-ban maradó tagországok WTO-beli piacnyitási kötelezettségei viszonylagosan megnövekedjenek. E területeken a WTO érintett tagjaival komolyabb viták várhatók, de a megfelelő megoldások kialakítása nem tűnik lehetetlennek.

Az Európai Unióból való brit kilépés kihatással lesz az Egyesült Királyság jogaira és kötelezettségeire a WTO Plurilaterális Kormánybeszerezésekről szóló Megállapodása (GPA) alatt. Mint a tanulmány később részletezi, e megállapodáshoz az Egyesült Királyságnak csatlakoznia kell majd, mert abban csak az EU részeként, tehát nem saját jogán tag.

Az árukereskedelem területe

Az engedményes piacra jutási listák tartalma

Az árukereskedelem területén a WTO tagjai külön engedményes listákkal rendelkeznek, amelyeket az általános vám- és kereskedelmi egyezményhez (GATT) csatoltak. Az engedményes listák vámsoronként meghatározzák a tagok által biztosítandó piacra jutási feltételeket, amelyeket a többi WTO-taggal folytatott tárgyalások eredményeként alakítottak ki, és amelyeket a WTO-tagok között megkülönböztetés nélkül (legnagyobb kedvezményes alapon) kell alkalmazniuk.

A WTO-tagok vállalási listái vámokat és vámkontingenseket tartalmazhatnak. A GATT XI.1 cikkével összhangban ugyanis a szervezet tagjai számára fő szabályként tilos a mennyiségi korlátozások alkalmazása az áruk behozatalára (és kivitelére).

Fontos, hogy az engedményes listákban szereplő kötelezettségek a WTO-tagokkal folytatott kereskedelemben alkalmazható vámok és hasonló terhek maximális szintjét rögzítik (szakszóval lekötik). Az EU és a fejlett WTO-tagok zöme esetében a lekötés a vámsorok teljes körére kiterjed. A gyakorlatban a WTO-tagok sok esetben eltérnek a lekötött vámszinttől, és alacsonyabb vámokat alkalmaznak. A fejlett WTO-tagok lekötött vámjainak szintje általában jóval alacsonyabb; esetükben az alkalmazott és a lekötött vámok szintje sok esetben egybeesik, vagy nagyon közel van egymáshoz.

A vámkontingensek mennyiségileg behatárolt piacra jutást tesznek lehetővé meghatározott vámszint mellett megjelölt időszak, általában egy naptári év alatt. A vámkvótán kívül is

²⁵ Lásd: www.planforbritain.gov.uk/a-global-britain/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

lehetséges a piacra jutás, magasabb importvám megfizetése mellett. Az engedményes listák megjelölik a vámkontingensek nagyságát, az azokon belüli vám mértékét és a WTO-tag vagy tagok részére fenntartott vámkvóta alatti importot.

A GATT XIII.2 cikke fő szabályként előírja, hogy a vámkvóták alatti szállítás lehetőségét a WTO-tagok számára diszkriminációmentesen szükséges biztosítani. A rendelkezés elvárásaként rögzíti tehát, hogy a vámkontingens alatti import olyan piaci részesedéseket tükrözzön, amelyek a normális – vámkontingens nélküli – kereskedelemben kialakulnának. A GATT XIII.2 (d) cikke ugyanakkor lehetővé teszi, hogy a vámkontingensek allokálásáról (a kvóták szállítók közti felosztásának rögzítéséről) a WTO-tagok egymás között megegyezzenek.

Az engedményes listák elsősorban a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek esetében tartalmazzák vámkontingenseket. Ennek oka elsősorban az, hogy a WTO létrehozása előtt a mennyiségi korlátozások tilalma nem vonatkozott az agrárkereskedelemre. A Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó úgynevezett uruguayi forduló (1986–1994) mezőgazdasági tárgyalásain egyetértés született a határon alkalmazott nem vámjellegű akadályok, így a mennyiségi korlátozások vámmá alakításáról. Az úgynevezett vámosítás (*tariffication*) során kiszámították, hogy az alkalmazott nem vámjellegű korlátozások kereskedelmet korlátozó hatását milyen mértékű vám biztosítja, és a vámcsoökkentési kötelezettségeket erre a vámszintre alkalmazták.²⁶ A kalkulált (és később csökkentett) vámszintek viszont esetenként prohibítív módon magasak lettek. Ezért a résztvevők a korábbi piacra jutási lehetőségeket megőrző, illetve minimális piacra jutást biztosító vámkontingensek megnyitásáról egyeztek meg.²⁷

Az uruguayi forduló és az azt követő csatlakozások eredményeként 2002-ben 43 WTO-tag engedményes listájában összesen 1425²⁸ mezőgazdasági vámkontingens szerepelt. A vámkontingensek közel 65%-át fejlett WTO-tagok tartották fenn, azok a fejlett WTO-tagok mezőgazdasági vámsorainak mintegy 20%-át fedik le. A legtöbb vámkontingenst Norvégia (243), a legkevesebbet Brazília (2), Indonézia (2) és Chile (1). 2002-ben az EU-nak 87 vámkvótája volt, az azóta csatlakozott tagországoknak összesen 349 (Lengyelországnak 109, Bulgáriának 73, Magyarországnak 70,²⁹ Szlovákiának és a Cseh Köztársaságnak 24–24, Szlovéniának 20, Romániának 12, Horvátországnak 9, Lettországnak és Litvániának 4–4). Az EU engedményes listájának bővítés miatti konszolidációja eredményeként 2017-re az EU vámkontingensek száma 124-re emelkedett, a WTO-listákban szereplő vámkontingensek száma pedig jelentősen, 1100 alá csökkent.

²⁶ Az így kiszámolt vámokat a fejlődő országok tíz év alatt átlagosan 24%-kal, a fejlettek hat év alatt 36%-kal csökkentették. Vámsoronként a fejlett tagoknak minimum 15%-os, a fejlődőknek 10%-os vámcsoökkentést kellett végrehajtaniuk.

²⁷ Ha a korábbi piacra jutást megőrző vámkontingens (*current access tariff quota*) nem érte el a WTO-tag adott termékre vonatkozó belső fogyasztásának 5%-át, további vámkontingenst kellett nyitni, amely ezt a minimális piacra jutást, a korábbi piacra jutást megőrző vámkontingenssel együtt garantálja (*minimum access tariff quota*).

²⁸ A bekezdésben szereplő adatok forrása a WTO, különösen a következő dokumentumok: G/AG/NG/S/7; TN/AG/S/5; TN/AG/S/26/Rev.1

²⁹ A 70 vámkontingensből 2000-től Magyarország 11-et nem alkalmazott, mert a kvótán kívüli legnagyobb kedvezményes vám (az uruguayi fordulón vállalt vámcsoökkentési kötelezettség végrehajtásának eredményeként) alacsonyabb lett a kvótán belülinél.

Az EU és az Egyesült Királyság piacra jutási engedményes listája

Az EU vámuniót képez, ezért tagjainak árukereskedelmi vállalásai egységesek, és azokat az EU által a GATT-hoz csatolt engedményes lista részletezi.³⁰ A WTO létrehozásakor az EU akkori 12 tagját lefedő árukereskedelmi engedményes listát csatolt a GATT-hoz.

Az EU fokozatos bővítéseivel a csatlakozott tagországok árukereskedeleme területén fenntartott engedményes listáit visszavonták,³¹ az uniós listát pedig konszolidálták, tehát kiterjesztették az új tagországokra, és kiigazították a vámunió bővítésére vonatkozó WTO-szabályoknak (GATT XXIV.6 cikk) megfelelően. E szabályok szerint azokban az esetekben, amikor a csatlakozó tagország az EU vámvállalásainak átvételével egyes vámsorokon saját korábbi engedményes listájában lekötött vámjai fölé emelte a fenntartható vámszintet, az EU-nak kompenzációt kellett nyújtania, piacnyitási vállalások (például csökkentett vámok vagy vámkontingensek) formájában. A szükséges kompenzációról a vámunió képviselői az érintett WTO-tagokkal folytatott konzultációk során egyeztek meg. A kompenzációs tárgyalások jellemzően technikaiak és komoly időigényűek. Lezárásukkor a kialakított eredménnyel kiigazított engedményes listákat igazolási eljárással véglegesítik.

A kompenzációs tárgyalások időigényét jól mutatja, hogy az EU 2004-es bővítését követően több mint 12 évig, 2016. december 1-jéig tartott az EU25 engedményes listájának³² kialakítása és igazolása. Jelenleg ez a lista az, amely az Egyesült Királyság kötelezettségvállalásait rögzíti. Az EU28 vállalási listáját az Európai Bizottság 2017 októberében nyújtotta be a WTO-ban igazolás céljából. Ennek az eljárásnak a sikeres lezárása esetén az Egyesült Királyság saját engedményes árukereskedelmi listájának kialakítása az EU28 vállalási listájának bázisán lesz lefolytatható.

Jelenleg az EU által alkalmazott, illetve az engedményes listában lekötött vámok mértéke átlagosan 5% és 5,2%, a mezőgazdasági termékek területén 11,1% és 11,9%, az ipari termékek esetében pedig 3,9%–4,2%.³³

Piacra jutás az ipari termékek területén

A WTO terminológiája szerint az ipari termékek körébe azok az áruk tartoznak, amelyekre a WTO mezőgazdasági megállapodása nem terjed ki.³⁴ E termékek közé tartoznak az iparcikkek mellett az üzemanyagok és bányászati termékek, a halak és halászati termékek, valamint az erdészeti és faipari termékek is.

A lefedett termékkörben az EU engedményes listája túlnyomórészt értékvámokat, kis számban pedig mértékvámokat tartalmaz, mennyiségi behatárolás nélkül. A lista

³⁰ Schedule LXXX. Elérhető: www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/eec.zip (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

³¹ Az Egyesült Királyság GATT alatti önálló engedményes listája (Schedule XIX, Section A, Parts I and II), EU csatlakozásukat követően, 1974. augusztus 1-jei hatállyal került visszavonásra.

³² Schedule CLXXIII; WT/Let/1220.

³³ Az EU vámprofilja, 2016-as adatok, WTO Secretariat. Elérhető: www.stat.wto.org/TariffProfiles/E28_e.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

³⁴ A WTO-ban az e termékkört érintő piacnyitási tárgyalásokra általában nem mezőgazdasági piacnyitási tárgyalásként (non-agricultural market access – NAMA) hivatkoznak.

ugyanakkor magában foglal 11 vámkontingenst a halászati termékek és összesen 6 vámkvótát a faipari, textilipari, üvegipari és bányászati termékek területén. Az ipari vámkontingensek minimális szerepét jól szemlélteti, hogy azok az EU vámsorainak kevesebb mint 0,2%-át fedik le.³⁵

A halászati termékekre vonatkozó vámkontingensek közül számottevőnek a heringre (34 000 tonna) és tőkehalra (25 000 tonna) fenntartott kvóták tekinthetők, az uniós piac nagyságához képest a többi kontingens rendkívül szerény mennyiségeket fed le. A további vámkontingensek a fenyőféléből készített vékony rétegelt falemezekre (650 000 m³), ferroszilíciumra (12 600 tonna) és ferro-szilícium-mangánra (18 550 tonna), ferrokrómra (2950 tonna), egyes üvegtermékekre (52 tonna) és lenfonalra (400 tonna) vonatkoznak. Amint a mennyiségek jelzik, az utóbbiak gazdasági értéke nem számottevő.

A vámkontingensek zöme vámmentes piacra jutást tesz lehetővé, a két kivételt kisebb jelentőségű, halakra nyitott vámkontingensek képezik (ezüstös tőkehal 2000 tonna), illetve maréna (1000 tonna). A vámkvóták egy kivételével *erga omnes* hozzáférések, tehát azok alatt bármely WTO-tag szállíthat. A kivételt egy kisebb (1816 tonna) elkészített vagy konzervált tonhal termékekre vonatkozó kontingens jelenti, amely alatt kizárólag Thaiföld exportálhat az unióba.

Saját WTO-engedményes listája kialakításakor az Egyesült Királyságnak az ipari termékek területén várhatóan kevés nehézséggel kell majd szembenéznie. Ha az unió vámvállalásait kívánja reprodukálni, azokon a vámsorokon, ahol az EU érték-, illetve mérték-vámokat alkalmaz, egyszerűen lemásolhatják az uniós listát. Ez nem igényel érdemi tárgyalást a WTO tagjaival. A mértékvámok esetében az sem jelent különösebb problémát, hogy a vámtétel nagysága az EU engedményes listájában euróban (például 2,6€/1000 kg) került meghatározásra. A WTO-tagok egy része nem saját valutájában határozza meg és köti le specifikus vámjainak nagyságát.

Az ipari vámkontingensek esetében várhatóan az agrárvámkontingensek esetében alkalmazandó megoldást fogják követni a megközelítés egységességének és könnyebb védhetőségének biztosítása érdekében. (E kérdéskörre, a várható megközelítés részleteire és motivációira a következő fejezet tér ki részletesen.)

Piacra jutás a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek területén

Az EU engedményes listája a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek területén érték-vámokat, mértékvámokat, vegyes vámokat és vámkontingenseket tartalmaz. Az EU engedményes listájának reprodukálása – a vámkontingensek kivételével – nem jelent majd érdemi problémát az Egyesült Királyság számára.

A vámkvóták jelentősége a mezőgazdasági kereskedelemben sokkal nagyobb, mint az ipari területen. Az EU konszolidált WTO-engedményes listája 124 agrárvámkontingenst tartalmaz. A vámkontingensek jelentős része több vámsort is magában foglal,³⁶ így

³⁵ Lásd: <http://tao.wto.org/report/tariffines.aspx?country=643&year=2016&ui=1&duty=02> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

³⁶ Például a gyümölcslelre fenntartott 7044 tonnás vámkontingens 22 vámsort, a tojássárgájára fenntartott 7000 tonnás vámkontingens 5 vámsort, az egyéb sajtokra vonatkozó 19 525 tonnás vámkontingens 35 vámsort fed le.

a 124 vámkvóta összességében az EU agrárvámsorainak 13,2%-át fedi le.³⁷ A vámkvóták egy része *erga omnes* alapon hozzáférhető, tehát azok alatt minden WTO-tag szállíthat. A jelentős hányada meghatározott WTO-tag vagy tagok számára fenntartott (allokált), tehát az azok alatti kedvezményes feltételekkel kizárólag a kedvezményezettek exportálhatnak az EU-ba.

A több vámsorra kiterjedő vámkontingensek esetében a vámkvótán belüli vámok vámsoranként különbözhetnek.³⁸ A vámkvótákon belüli vámok jelentősen szórnak. A kvótáknak ugyan csak kisebb hányada vámentes (juh- és kecskehús, a sertés- és baromfihús vámsorok kisebb hányada, édesburgonya, hántolt és félig hántolt rizs, durum búza, kukorica-vetőmag, megmunkált zab, egyes állateledel-készítmények), a vámkontingenseken belüli vámok a lekötött és alkalmazott legnagyobb kedvezményes vámokhoz képest esetenként komoly engedményt kínálnak.

Az agrárvámkontingensek kereskedelmi értéke tehát jelentős. Azok a mezőgazdasági alaptermékek és élelmiszerek széles körét, köztük nagyszámú érzékeny terméket lefednek, és esetenként komoly mennyiségekre vonatkoznak. A következő táblázat³⁹ – a teljesség igénye nélkül – mutatja be a legfontosabb vámkontingensek nagyságát, és azt, hogy azok milyen hányada és mely WTO-tagok számára került elkülönítésre.⁴⁰

1. táblázat

A legfontosabb vámkontingensek elkülönítésének megoszlása

Termék	Vámkontingensek teljes mérete	Egyes WTO-tagoknak allokált mennyiség	Kedvezményezett WTO-tagok
Marhahús (<i>friss, hűtött vagy fagyasztott</i>)	218 405 tonna	101 702 tonna	Ausztrália, Argentína, Brazília, Kanada, Uruguay, Új-Zéland, USA
Sertéshús (<i>friss, hűtött vagy fagyasztott</i>)	78 013 tonna	9 596 tonna	Kanada, USA
Báránhús (<i>friss, hűtött vagy fagyasztott</i>)	302 840 tonna	302 840 tonna	Argentína, Ausztrália, Chile, Grönland, Izland, Új-Zéland (228 254 tonna)
Baromfihús (<i>friss, hűtött vagy fagyasztott</i>)	82 632 tonna	47 647 tonna	Brazília, Thaiföld, USA
Baromfihús (<i>sózott</i>)	264 245 tonna	263 417 tonna	Brazília, Thaiföld
Baromfihús (<i>feldolgozott</i>)	468 762 tonna	468 762 tonna	Brazília, Thaiföld
Tojás	135 000 tonna	-	-
Sovány tejpor	68 537 tonna	-	-
Vaj	86 053 tonna	74 693 tonna	Új-Zéland
Sajtok	64 156 tonna	19 211 tonna	Ausztrália, Kanada, Új-Zéland

³⁷ Lásd: <http://tao.wto.org/report/tariffines.aspx?country=643&year=2016&ui=1&duty=02> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

³⁸ A friss, hűtött vagy fagyasztott baromfihúsra és belsőségekre fenntartott 16 655 tonnás vámkontingens például 39 vámsorhoz tartozó 21 különböző vámtételt fed le.

³⁹ A táblázat az EU25 engedményes listáján és a vámkontingensek 2016. évi kihasználásáról benyújtott EU-notifikáción alapul (G/AG/N/EU/37, 2017. március 17.)

⁴⁰ A táblázat egyes sorai esetenként több kontingenst összevonva tartalmaznak.

Termék	Vámkontingensek teljes mérete	Egyes WTO-tagoknak allokált mennyiség	Kedvezményezett WTO-tagok
Konzervgomba	34 782 tonna	34 782 tonna	Kína
Fokhagyma	71 810 tonna	71 810 tonna	Argentína, Kína
Mandula	90 000 tonna	-	-
Búza	3 462 030 tonna ⁴¹	3 112 030 tonna	Kanada, USA
Kukorica	2 777 988 tonna ⁴²	-	-
Árpa	306 215 tonna	-	-
Sörárpa	50 000 tonna	-	-
Rizs	238 975 tonna	201 978 tonna	Ausztrália, India, Guyana, Thaiföld, Pakisztán, USA
Cukor	2 085 625 tonna	2 075 625 tonna	Ausztrália, Brazília, Kuba, India,
Bor és vermut	73 810 hektoliter	-	-

Forrás: a szerző szerkesztése

Az EU engedményes listájában szereplő vámkontingensek a zöldségek és gyümölcsök széles körét (paradicsom, sárgarépa, uborka, paprika, manióka, édesburgonya, narancs, asztali szőlő, alma, körte, sárgabarack, cseresznye), valamint egyes feldolgozott agrártermékeket (csokoládé, tészták, kekszek, élelmiszer-készítmények, állateledel, gyümölcslé, tartósított gyümölcsök) is lefednek, de a mennyiségek a táblázatban szereplő termékekhez képest jóval kisebbek.

A vámkontingensek kihasználtsága változó. A kihasználási ráta jellemzően magas, sőt esetenként teljes, a friss, hűtött és sózott húsok (marha-, juh-, baromfihús), a kukorica, rizs, zöldségek és gyümölcsök, cukor, bor, élelmiszer-készítmények, tészta és gyümölcslé esetében.

A vámkontingensek esetében – abból kiindulva, hogy az Egyesült Királyság legkevesebb meg kívánja őrizni piacra jutási vállalásait a WTO-tagországok felé – elvileg három opcióból választhatnak:

- A vámkontingenseken belüli vámszinteket mennyiségi behatárolás nélkül illesztik az adott vámsorokon saját engedményes listájukba. Ez esetben egyoldalúan javítanák WTO-piacnyitási vállalásaikat, amelyről érdemi tárgyalást a tagsággal nem kellene folytatniuk.
- Ugyanakkora vámkontingenseket nyitnak, mint amekkorát az EU-lista tartalmaz az EU engedményes listájában szereplő vámszinteken. Ez esetben az Egyesült Királyság tekintetében vitathatatlanul megőriznék, de ténylegesen javítanák a piacra jutást, amelyet harmadik WTO-tagok az EU-vámkontingensek alatt jelenleg élveznek (az ugyanis gyakorlatilag kizárt, hogy egyetlen uniós vámkvóta alá tartozó teljes behozatal az Egyesült Királyságban kerüljön értékesítésre). Ez esetben sem kellene érdemi tárgyalást folytatniuk a tagsággal, mert nem lenne vitatható a piacra jutás megőrzése.

⁴¹ Ennek a mennyiségnek csak egytizede minőségi búza.

⁴² A vámkontingenshez kapcsolt feltétel, hogy az importból 2 000 000 tonnának Spanyolországba, 500 000 tonnának Portugáliába kell kerülnie. Az úgynevezett Abatimento vámkontingenst e két tagország uniós csatlakozása kapcsán folytatott konszolidáció keretében tárgyalta ki az EU.

- Az EU vámkontingensből az Egyesült Királyságra vonatkozó részt illesztik be saját vállalási listájukba. E mennyiségeknek a meghatározása érdemi egyeztetéseket tenne szükségessé a WTO érintett tagjaival. Utóbbiak egyértelmű elvárása, hogy piacra jutásuk összességében ne romoljon.

Az elvi opciókból az Egyesült Királyság valószínűleg egyértelműen a harmadikat fogja választani. Az első jelentős egyoldalú engedményeket jelentene, és számos szektorban rendkívüli importnyomás alá helyezné a brit agráriumot. Emellett jelentősen megnehezítené, hogy az Egyesült Királyság a kilépést követően preferenciális megállapodásokat hozzon létre egyes kereskedelmi partnereivel. Az ilyen megállapodásokban ugyanis a partnerek zöme a szolgáltatás-kereskedelemben és az ipari termékek területén fennálló brit offenzív igények teljesítéséért jórészt agrárpiacnyitási engedményeket fog követelni. A második opció gazdasági következményeit tekintve gyakorlatilag az elsővel azonos hatást fejtene ki. Az EU- kontingensek akkorák, hogy egyes szektorokban megnyitásuk megrendíthetné a brit ágazatok életképességét.⁴³ A kétoldalú tárgyalási megfontolásokon túl a harmadik opció mellett szól az is, hogy az Egyesült Királyság megfelelő mozgásteret hagyjon az EU-ból való távozást követően kialakítandó új brit agrárpolitikának.

A brexit a vámkontingensek kapcsán az EU27 számára is kérdéseket vet fel. A legfontosabb ezek közül az, hogy politikailag és gazdaságilag elfogadható lenne-e a WTO-vámkontingensek változatlanul hagyása, vagyis az EU-t alkotó tagországok WTO-piacnyitási kötelezettségeinek relatív megnövekedése, a brit kilépés közvetlen következményeként. Az Európai Tanács által a brexittárgyalásokhoz 2017 áprilisában elfogadott iránymutatásból arra következtethetünk, hogy nem. Az EU27 egyértelmű elvárása, hogy az Egyesült Királyság az EU-tagság összefüggésében vállalt nemzetközi kötelezettségek rá eső részét teljesítse. Azok tekintetében az iránymutatás konstruktív párbeszéd kialakítását irányozza elő a partnerek és nemzetközi szervezetek felé történő közös fellépés érdekében.⁴⁴ Bár a szöveg általános megfogalmazású, és nem nevesíti a WTO-t, egyértelmű, hogy az elvárás kiterjed a WTO-kötelezettségekre. Ezt a gondolatot fejti ki tovább az Európai Bizottság számára a brexittárgyalásokhoz az Európai Unió Tanácsa által elfogadott tárgyalási mandátum,⁴⁵ amely mielőbbi, már a kilépési tárgyalások első szakaszában lefolytatandó

⁴³ A juhhús esetben például az EU vámmentes vámkontingensének nagysága gyakorlatilag akkora, mint a teljes brit termelés és háromszorosa a jelenlegi brit behozatalnak. A baromfihús esetében az EU-vámkvóták összesített nagysága megközelíti az Egyesült Királyság teljes termelésének felét, a marhahús esetében 25%-át, a tojás esetében a 20%-át, és mindhárom termék esetében megközelíti, illetve meghaladja az éves teljes brit behozatal nagyságát. Az összevetéshez használt adatok forrásai: *Agriculture in the United Kingdom* (2016) és Európai Parlament 2010.

⁴⁴ Az Európai Tanács által 2017. április 29-én elfogadott iránymutatás a brexittárgyalásokhoz (EUCO XT 20004/17) 13. bekezdés: „[T]he European Council expects the United Kingdom to honour its share of all international commitments contracted in the context of its EU membership. In such instances, a constructive dialogue with the United Kingdom on a possible common approach towards third country partners, international organisations and conventions concerned should be engaged.”

⁴⁵ Az Európai Unió Tanácsa által 2017. május 22-én elfogadott mandátum a brexittárgyalásokhoz (XT 21016/17 ADD 1 REV 2) 18. bekezdés: „[A] constructive dialogue should be engaged as early as practicable with the United Kingdom during the first phase of the negotiation on a possible common approach towards third country partners, international organisations and conventions in relation to the international commitments contracted before the withdrawal date, by which the United Kingdom remains bound, as well as on the method to ensure that the United Kingdom honours these commitments.”

egyeztetést ír elő nemcsak a harmadik országok és nemzetközi szervezetek felé való közös fellépésről, hanem annak módjáról is, hogy az Egyesült Királyság hogyan teljesíti majd a kötelezettségeit.

A fentiek alapján a legvalószínűbb forgatókönyv az, hogy az EU27 és az Egyesült Királyság formálisan kezdeményezni fogja a WTO-ban az EU vámkontingenseinek felosztását az Egyesült Királyság és az EU27 között. A vámkontingensek megosztása természetesen az uniós engedményes lista kiigazítását is maga után vonja majd.

Első lépésként a felek várhatóan kétoldalúan megegyeznek majd a vámkontingens-felosztásra vonatkozó megközelítés sarokpontjairól és a WTO-ban való közös fellépés szándékáról. Erre vonatkozó sajtóhírek⁴⁶ már 2017 augusztusában napvilágot láttak, és október 11-én megerősítésre kerültek, amikor az EU és az Egyesült Királyság nyilvánosságra hozta annak a közös levélnek a szövegét, amelyet a WTO-tagságnak küldtek.⁴⁷

A közös megközelítés kialakítását követően, amint azt a közös levél is megerősíti, a folyamat Genfben folytatódik a WTO-tagokkal lebonyolítandó informális egyeztetésekkel. Formálisan a brit engedményes lista kialakítása, valamint az EU-lista kiigazítása leghamarabb 2018 első felében, a megközelítés informális egyeztetések alapján történő finomítása után indulhat meg.⁴⁸ Az Egyesült Királyság nemzeti engedményes listája kialakításának céldátuma az unióból való brit kilépés pillanata. Ez a cél az EU kiigazított vállalási listája esetében is.

A közös megközelítés akkor vezethet sikerre viszonylag kisebb zökkenőkkel, ha a megosztás valóban megőrzi a WTO-tagok piacra jutását, és arra a WTO szabályainak megfelelő eljárással, egyszerű, objektív és általánosan, tehát minden vámkontingensre alkalmazott módszerrel kerül sor. Különösen fontos annak rögzítése, hogy az EU27 és az Egyesült Királyság a szétosztandó EU-kvóták keretében egymás piacára nem szállíthat. Ilyen jelzés hiányában az érintett WTO-tagok joggal támadhatnák a feleket, hogy a megosztás rontja exportlehetőségeiket. A piacra jutás teljes megőrzése azért is fontos, hogy az Egyesült Királyság és az EU27 elkerülje a kompenzációnyújtást a vállalásaik módosítása miatt.

A vámkontingensek megosztását valószínűleg érdemes a kilépéshez közeli, reprezentatív, három- vagy öt éves időszak kontingensek alatti importra vonatkozó statisztikai adataira alapozni. A vámkvótákon belüli importból a brit részarány egyszerű átlagolással kiszámolható. Potenciális nehézséget okozhat, ha valamely vámkvóta keretében a rögzített időszakban nem került sor importra. Ebben az esetben a megosztás támaszkodhat például az adott termék teljes uniós importjából való brit részesedésre vagy valamely hasonló termékre nyitott EU-vámkontingens keretében megvalósuló importarányokra. Módszertani nehézséget okozhat, hogy az EU-ban – különösen tengeri szállítás esetén – a végfelhasználás országa sok esetben eltér a behozatal helyétől. Ez az úgynevezett „Rotterdam-hatás” részlegesen kiszűrhető, ha a megosztásnál az Európai Bizottság Mezőgazdasági Főigazgatósága vámkontingensekhez kapcsolódó importengedélyezési adataira támaszkodnak.

Az EU-nak és az Egyesült Királyságnak valamennyi WTO-taggal egyeztetnie kell majd, de különösen azok aggályait kell majd eloszlatniuk, akik allokált vámkontingenssel

⁴⁶ MARKS 2017.

⁴⁷ Lásd: www.ec.europa.eu/commission/publications/joint-letter-eu-and-uk-permanent-representatives-wto_en (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁴⁸ A kiigazítási tárgyalások lefolytatására az Európai Bizottságnak formális felhatalmazást kell majd szereznie a Tanácstól.

rendelkeznek. E partnerek egy része már jelezte, hogy az egyszerű megosztás sértené érdekeiket, mert jelenleg évről évre eldönthetik, hogy mely uniós tagországba exportálják a számukra fenntartott vámkontingensbe tartozó teljes mennyiséget. Steven Ciobo ausztrál kereskedelmi miniszter például ezért azt szeretné, ha az Egyesült Királyság minden EU-kvótát változatlan méretben megnyitna.⁴⁹ Előzetes jelleggel Lockwood Smith, Új-Zéland londoni nagykövete, korábbi kereskedelmi miniszter is rendkívül kritikusan nyilatkozott a juhúsra vonatkozó vámkvóták megosztására irányuló elképzelésekről.⁵⁰ Szeptember végén Argentína, Brazília, Kanada, Új-Zéland, Thaiföld az USA és Uruguay közös levélben jelezte aggályait az EU-kvóták megosztására vonatkozó elképzelésekkel kapcsolatban.⁵¹

A brexit kapcsán az EU-kvóták megduplázására vonatkozó igények egyértelműen megalapozatlanok. Az a logika ugyanis, hogy a teljes unióra vonatkozó kötelezettségek az EU valamennyi tagját egyenként is kötnék, a tagok számának megfelelően többszöröznék meg a kötelezettségvállalások összesített nagyságát, és abszurd következményeket eredményezne. Az EU-ból való esetleges távozásakor például Máltának, Ciprusnak vagy Szlovéniának egyes termékekben teljes agrártermelésük és agrárpiacuk sokszorosára rúgó vámkontingenseket kellene nyitniuk, miközben a vámkvóták kialakítása, amint azt a 3.1 fejezet jelzi, eredetileg a nem vámjellegű akadályok „vámosításához”, illetve annak keretében minimális (a piac 5%-ára rúgó) piacra jutás biztosításához kapcsolódott. Azért is furcsák ezek az igények, mert az EU bővítésénél ugyanezen WTO-tagok egyetlen alkalommal sem nyilvánítottak készséget arra, hogy a most fontosnak nevezett szállítási rugalmasság növekedéséért a maguk részéről is engedményt kínáljanak. Ráadásul Ausztrália és Új-Zéland mind az EU-val, mind az Egyesült Királysággal szabadkereskedelmi megállapodást kíván kötni. Brazília, Argentína és Uruguay pedig Mercosur-tagok, és már jelenleg is ilyen tárgyalásokat folytatnak, tehát vélhetően nem WTO-feltételekkel kívánnak kereskedni az EU-val.

A szakértők között vita van arról, hogy az Egyesült Királyság önálló engedményes listájának és az EU kiigazított kötelezettségvállalási listájának jogi véglegesítése mely, a WTO-ban használt eljárással történjen. Egyesek, különösen az Egyesült Királyságban, azt támogatják, hogy brit részről az úgynevezett kiigazítási (*rectification procedure*) eljárást használják, amely egyszerűbbnek tűnik, és akár három hónap alatt lebonyolítható.⁵² Mások ezt megkérdőjelezik. Érvelésük szerint az új engedményes listák kialakításához a kötelezettségvállalási listák módosítására szolgáló eljárást (GATT XXIII. cikk) kellene alkalmazni. Többek között azért, mert a GATT/WTO vitarendezési joggyakorlata ezt támasztja alá.⁵³ A módosítási eljárás mellett szólhat az is, hogy ez a főszállítókra szűkíti a kompenzációs konzultációkra jogosult WTO-tagok körét.⁵⁴

A két eljárás közül a WTO-tagokkal való informális egyeztetéseket követően érdemes határozni. Alapvető fontosságú, hogy a kiigazítási eljárás – az irányadó WTO-szabályoknak

⁴⁹ WRIGHT–BRUNSDEN 2017.

⁵⁰ LEROUX 2017; TIPA 2017.

⁵¹ SHAWN 2017; a levelet lásd: <http://im.ft-static.com/content/images/ec0a64b2-a95f-11e7-ab55-27219df83c97.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁵² BARTELS 2016.

⁵³ DOWNES 2017.

⁵⁴ Lásd: GATT XXVIII.1 cikk és Egyetértés a GATT XXVIII. cikkének értelmezéséről. Elérhető: www.wto.org/english/docs_e/legal_e/12-28.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

megfelelően⁵⁵ – kizárólag akkor alkalmazható, ha a változtatások nem érintik a vállalások tartalmát. Amennyiben az informális egyeztetések fényében az EU és az Egyesült Királyság mégis amellett döntene, hogy változtatnak vállalásaik tartalmán, egyértelmű, hogy a módosítási eljárást szükséges alkalmazniuk.

Az Egyesült Királyság számára a vámkontingensek területe a behozatal feltételei mellett a kivitel területén is kérdéseket vethet fel. A harmadik WTO-tagok által fenntartott, minden WTO-tag számára hozzáférhető (legnagyobb kedvezményes) vámkontingensek alatt a brit termelők természetesen az EU-ból való kilépés után is exportálhatnak majd. Hasonló a helyzet az Egyesült Királyság számára allokált vámkvóták esetében.⁵⁶ Kevésbé egyértelmű, hogy mi fog történni ugyanakkor a WTO-tagok által az EU számára allokált vámkontingensek alatt. Kérdéses, hogy a kilépést követően az érintett harmadik partnerek készek lesznek-e az EU számára allokált mennyiség egy részét a brit szállítók számára fenntartani. Ilyen kérdéseket vetnek fel például az Egyesült Államok által az EU számára különböző sajtokra meghatározott vámkontingensek.⁵⁷ A brit szállítási lehetőségek megőrzéséhez ezek esetében az USA és az EU egyetértését is meg kellene szerezni. Az utóbbit valószínűleg egyszerűbb lesz, tekintettel az uniós vámkontingensek EU27 és az Egyesült Királyság közötti felosztásáról leegyeztetett megközelítés logikájára.

Mezőgazdasági támogatások

A WTO mezőgazdasági megállapodása részletes szabályokat tartalmaz az agrárszektorban a WTO tagjai által nyújtható állami támogatásokra. A szabályozás alapvető célja a kereskedelmet torzító szubvenciók megkülönböztetése a kereskedelemre nem vagy csak minimális hatással levő támogatásoktól. Az utóbbi kategóriát *zöld dobozos* támogatásoknak nevezzük, amelyek ártámogatást nem tartalmazhatnak, és a kormányzatok által mindenféle korlátozás nélkül nyújthatók az agrártermelők számára.⁵⁸ A kereskedelmet torzító, úgynevezett *sárga dobozos* támogatások esetében a tárgyalók célja a nyújtható támogatások összegének behatárolása és csökkentése volt.

A mezőgazdasági megállapodás tárgyalásának résztvevői ennek érdekében – az 1986–1988-as időszak bázisán – megállapították azoknak az állami támogatásoknak a teljes összegét, amelyek az agrártermékek árának emelésével vagy csökkentésével, illetve a termelés növelésének ösztönzésével torzították a nemzetközi kereskedelmet.

⁵⁵ „Procedures for the modification and rectification of tariff concessions” GATT Általános Tanácsi Határozat (L/4962), 1980. március 26.

⁵⁶ Az Egyesült Államok engedményes listája (Schedule XX) például ilyen kontingenseket rögzít csokoládékra (összesen 3801 tonna).

⁵⁷ Az Egyesült Államok például a sovány sajtokra 22 256 tonnás, a kéksajtokra 2779 tonnás, a Cheddar sajtra 1313 tonnás, az Edam és Gouda sajtokra 5848 tonnás, az olasz típusú sajtokra 4082 tonnás, az emmentáli sajtokra 6700 tonnás kontingenst allokált az EU-nak.

⁵⁸ A zöld dobozos támogatások két legfontosabb kategóriáját a kormányzati szolgáltatások (például agrár- és környezetvédelmi kutatás, állat és növényegészségügyi programok, agrárképzési programok és tanácsadás, állategészségügyi ellenőrzések) és a közvetlen kifizetések (például jövedelemgarancia programok, természeti károk enyhítését szolgáló kifizetések, strukturális átalakítási programok) képezik, amelyek esetében a támogatások összege nem lehet kapcsolatban az agrártermelés mennyiségével és a piaci árakkal. (Ez a szétválasztás, decoupling).

Az így kiszámolt úgynevezett „összesített támogatási mutatót” (*Aggregate Measurement of Support – AMS*) a résztvevők beillesztették a vállalási listájukba. A megállapodás végrehajtása során az AMS-t a fejlett WTO-tagoknak 20%-kal, a fejlődőknek 13%-kal kellett csökkenteniük, 1995-től kezdve hat, illetve tíz év alatt. Az uruguayi forduló során, az Európai Uniót egynek számolva összesen 28 tag tett AMS-csökkentési kötelezettség-vállalást. A csökkentési kötelezettség teljesítését követően a vállalási listákban szereplő AMS-szint határozza meg azt a kereskedelmet torzító teljes támogatásösszeget, amelyet az AMS-szinttel rendelkező egyes WTO-tagok évente jogszerűen adhatnak.

A tárgyalásokon kialakított egyetértés alapján a tagok meghatározott minimális (*de minimis*) támogatási szintet csökkentési kötelezettség nélkül fenntarhattak, beleértve a kereskedelmet torzító támogatásokat is. E támogatás maximális szintjét a termelés arányában, fejlett tagok esetében 5%-ban, a fejlődő országok esetében 10%-ban határozták meg. Az AMS-vállalással nem rendelkező WTO-tagok kereskedelmet torzító támogatásokat kizárólag a *de minimis* szinten belül adhatnak.

Összesített Támogatási Mutató (AMS)

Az Európai Unió akkori 12 tagországának uruguayi forduló keretében tett AMS-vállalása a csökkentési kötelezettség előtt 71,479 milliárd ECU volt.⁵⁹ A 20%-os csökkenés az 1995-ben csatlakozott országok (Ausztria, Finnország, Svédország) AMS-szintjeinek hozzáadását követően 78,672 milliárd ECU-ból indult.⁶⁰ A tényleges kereskedelmet torzító agrártámogatások összege ekkor meghaladta az 50 milliárd ECU-t. A csökkentési időszak végére az AMS-szintje 67,159 milliárd euróra, a tényleges *sárga dobozos* támogatások összege 43,909 milliárd euróra csökkent.⁶¹

Az EU további bővítésével az EU AMS keretéhez hozzáadták a csatlakozó tagországok AMS-szintjeit, amely alapján az EU jelenlegi, kereskedelmet torzító agrártámogatási plafonja 72,378 milliárd euró.⁶² A 2004-ben csatlakozott országok közül Ciprus (88 millió euró), a Cseh Köztársaság (406 millió euró), Magyarország (134 millió euró), Litvánia (26 millió euró), Lengyelország (3,612 millió euró), Szlovákia (237 millió euró) és Szlovénia (62 millió euró) rendelkezett AMS-szinttel. A később csatlakozott országok közül Bulgáriának (550 millió euró) és Horvátországnak (134,1 millió euró) volt AMS-kerete.

Az EU által ténylegesen adott kereskedelmet torzító támogatások a közös agrárpolitika 2003-as reformját követően töredékükre csökkentek, és a 2013/14-es piaci évben már nem érték el a 6 milliárd eurót. Ennek megfelelően jelenleg az EU AMS-szintjének mindössze 8,3%-át használja ki.⁶³

A vámkontingensek megosztásához hasonlóan az Egyesült Királyság kilépésével összefüggésben az EU AMS-szintje is megosztásra kerülhet. Az EU bővítésével kapcsolatban

⁵⁹ Schedule LXXX – EC Part IV.

⁶⁰ G/AG/N/EEC/12/Rev.1.

⁶¹ G/AG/N/EEC/49/Rev.1

⁶² G/AG/N/EU/34. Megemlítendő, hogy eddig az EU25 kötelezettségvállalási listájának konszolidálása fejeződött be, ebben 71,724 milliárd eurós AMS-szint található.; Schedule – CLXXIII – European Union Part IV;

⁶³ G/AG/N/EU/34; ez, a 2017 februárjában a WTO-ban benyújtott EU notifikáció tartalmazza a legfrissebb hozzáférhető adatokat.

a csatlakozó tagországok AMS-lehetőségei uniós szinthez adásának logikája is ezt támasztja alá.

Brit részről azért szorgalmazták az AMS-plafon megosztását, mert a *de minimis* támogatási lehetőségen kívüli mozgásteret szeretnének kapni mezőgazdasági támogatási politikájuk kialakításához.⁶⁴ Az AMS-kötelezettség biztosítása garancia lehet arra, hogy a brit kormány be tudja váltani mezőgazdasági termelőinek tett azon ígétét, hogy az EU jelenlegi hosszú távú pénzügyi keretének végéig (2020) nemzeti forrásból a kilépést követően is fenntartja a közös agrárpolitika alatt a brit agrártermelőknek járó kifizetések szintjét. A támogatási szint megőrzése alapvető fontosságú a brit agrártermelőknek, mert az uniós agrártámogatások 2016-ban átlagosan 86%-át adták a brit gazdák jövedelmének.⁶⁵ Az EU számára az AMS-szint Egyesült Királyság és EU27 közti megosztása az uniós plafon rendkívül alacsony kihasználási aránya miatt nem okozhat problémát. A vámkontingensek és a mezőgazdasági belső támogatási lehetőségek megosztása észszerű csomagot képez, amelynek első elemében főként az EU27, a másodikban az Egyesült Királyság érdekelt.

Fontos technikai kérdés, hogy az EU AMS-plafonból az Egyesült Királyság aránya milyen módszerrel számítható ki. A legegyszerűbbnek az EU által a közös agrárpolitika alatt nyújtott agrártámogatásokból (illetve ennek kereskedelmet torzító elemeiből való brit részarány), illetve az uniós agrártermelésből való brit részesedés alapul vétele tűnik. Ezek a megközelítések 7,0–7,5% körüli részesedést⁶⁶ eredményeznének, tehát 5,0–5,5 milliárd euró nagyságrendű brit AMS-szinthez vezethetnek.⁶⁷ E módszerek alkalmazását ugyanakkor a WTO-tagok könnyebben vitathatnák, mert a brit AMS-szintet a WTO eredeti tagjaitól eltérő időszakra vonatkozó, nehezen összehasonlítható adatok alapján határoznák meg.

Az EU AMS-szintjének megosztása kapcsán a WTO-partnerek irányában a legjobban védhető az uruguayi fordulón az eredeti kötelezettségek kialakításához alkalmazott számítási módszernek a használata lenne. Az EU12 kalkulációihoz használt 1986–1988 közötti brit alapadatok alapján elvileg most is kiszámolható, hogy önmagában az Egyesült Királyság mekkora AMS-szintet tarthatna fenn, ha kötelezettségeit az uruguayi fordulón külön határozza meg. Ez utóbbi, jóval bonyolultabb számítás várhatóan kicsit magasabb brit AMS-szintet eredményezhet, mert az uruguayi forduló követően csatlakozott uniós tagországok – különösen a kelet-európaiak – 1986–88 között fajlagosan kevesebb agrártámogatást nyújtottak, mint az EU12.

⁶⁴ Például George Eustice államtitkár (Department for Environment, Food and Rural Affairs), nyilatkozata a Lordok Háza Európai Unió ügyek Bizottsága előtt, 2017. március 8., 84. kérdés. Elérhető: <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/eu-energy-and-environment-subcommittee/brexit-agriculture/oral/48840.html> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁶⁵ DANESHKHU 2017;

⁶⁶ Az Eurostat adatai szerint az Unió agrárkifizetéseiből az Egyesült Királyság aránya 2014–2016 között 7,5–6,3% között mozgott. A brit agrárgazdaság a teljes uniós agrártermelésből 2015–2016-ban 7,1–6,8% volt.

⁶⁷ A Közös Agrárpolitika keretében az Egyesült Királyság 2016-ban összesen 3,973 milliárd euró támogatást kapott, amelynek 76%-a közvetlen kifizetés, 21,4%-a vidékfejlesztési támogatás volt.

Olajos magvak – a Blair House megállapodás

Az uruguayi forduló keretében az Egyesült Államok és az Európai Unió 1992-ben megállapodást⁶⁸ tárgyalt ki egyes olajos magvak (repce, káposztarepce, napraforgómag, szója) uniós termelése támogatásának feltételeiről. Az egyetértés pontot tett az olajos magvak területén a GATT szabályai alatt az USA által indított vitarendezési ügyek végére.⁶⁹ A megállapodás részévé vált az uruguayi forduló tárgyalási végeredményének, annak részleteit az EU12 engedményes listája tartalmazza.

A megállapodás szerint az EU bizonyos feltételekkel folytathatta a lefedett termékkört érintően nyújtott termeléshez kapcsolt agrártámogatásokat. A feltételek között a két legfontosabb a vetésterület bekorlátozására (EU12 számára 5,128 millió hektár)⁷⁰ és a területpihentetés keretében szubvencionált, nem élelmezési célú termelés mennyiségének 1 millió tonna szójaliszt egyenértékben való meghatározására vonatkozott. A közös agrárpolitika 2008-as állapotfelmérése kapcsán megszüntették az energianövények termeléséhez és a területpihentetéshez kapcsolt specifikus támogatásokat. Emiatt a vetőterület-megállapodás alatti behatárolása már nem jelent tényleges korlátozást.

A megállapodás ugyanakkor továbbra is hatályban van, és az EU számára – az abban foglalt feltételekkel – jogi lehetőséget biztosít kereskedelmet torzító támogatások nyújtására. Elképzelhető, hogy az Egyesült Királyság ennek a lehetőségnek egy részére is igényt tart, és azt saját engedményes listájában meg kívánja jeleníteni.

A termőterületből a brit részesedést a megállapodás végrehajtási rendelete⁷¹ 385 ezer hektárban rögzítette. Ez alapján az 1 millió tonna szójaliszt egyenértékből 75 ezer tonna esik az Egyesült Királyságra.

Exporttámogatások

A WTO-tagok uruguayi fordulón kialakított engedményes listái részletesen rögzítik az exporttámogatásban részesíthető agrártermékek körét, és termékenként megállapítják a nyújtható támogatások legmagasabb összegét. A támogatási szinteket 1986–1990 közötti adatok alapján határozták meg. A fejlett tagoknak hat év alatt 21%-kal kellett mérsékelniük a szubvencionált termékmennyiségeket, és 36%-kal az exporttámogatások értékét. A fejlődő tagoknak a mennyiségeket 14%-kal, az értéket 25%-kal kellett csökkenteniük. Az EU engedményes listája jelentős exporttámogatási lehetőséget tartott fenn, amelyet az unió a közös

⁶⁸ A megállapodást a Tanács a 93/355/EGK számú határozattal (1993. június 8.) hagyta jóvá.

⁶⁹ Oilseeds I (L/6627) Elérhető: www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/gatt_e/88oilsds.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.); Oilseeds II (DS28/R) Elérhető: www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/gatt_e/91oilsds.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁷⁰ A Blair House megállapodás speciális rendelkezést tartalmazott az EU bővítés figyelembevételére. A maximális termőterületet meg lehetett növelni a belépő országok által a lefedett termékek termelésére a belépést közvetlenül megelőző három évben átlagosan használt termőterülettel. Az EU 1995-ös bővítése után a vetésterület nagyságát 5,482 millió hektárra emelték fel, az EU25 engedményes listájának konszolidációja során pedig az 7,122 millió hektárra nőtt.

⁷¹ A Tanács 1994. január 24-i 232/94/EK rendelete

agrárpolitika reformja és a világpiaci árak 2000-et követő emelkedése miatt egyre kisebb mértékben használt ki.⁷²

2015 decemberében, a WTO 10. miniszteri értekezletén döntés született az exporttámogatások teljes megszüntetéséről.⁷³ A fejlett tagoknak a megszüntetést a támogatások többsége tekintetében azonnal végre kellett hajtaniuk. Az EU a cukor esetében 2017. szeptember 30-ig kapott haladékot a végrehajtásra, a WTO vitarendezési eljárásában született ítéletekkel⁷⁴ összhangban.

Tekintettel a fentiekre e területen az Egyesült Királyság engedményes listájának kialakításakor nincs tennivaló. Az Egyesült Királyság sem tarthat majd fenn agrárexporttámogatást.

Szolgáltatáskereskedelem

A WTO szolgáltatáskereskedelem területére érvényes szabályait a szolgáltatások kereskedelméről szóló általános egyezmény (GATS) tartalmazza.⁷⁵ A GATS a WTO-t létrehozó marakeshi egyezmény mellékletét képező multilaterális megállapodás, tehát annak elfogadása minden WTO-tag számára kötelező. A GATS szerves részét képezik a WTO-tagok engedményes listái, amelyek a megállapodás XX. cikkével összhangban szolgáltatáskereskedelmi szektoronként tartalmazzák a piacra jutási kötelezettségeket, a megnyitott szektorokban fenntartható nemzeti elbánási limitációkat és az úgynevezett addicionális kötelezettségeket, amelyek többnyire szabályozási jellegűek (képesítésekhez, normákhoz és engedélyezési kérdésekhez kapcsolódhatnak). Ugyancsak a GATS szerves részét képezik a WTO-tagok azon listái, amelyek – a megállapodás II. 2 cikkével és a II. cikkre vonatkozó melléklettel összhangban – rögzítik a legnagyobb kedvezményes elbánási kötelezettség (MFN) alól fenntartható kivételeket.

Piacra jutási kötelezettségvállalások

Az EU12 szolgáltatáskereskedelmi engedményeit közös engedményes lista tartalmazza.⁷⁶ A listát a GATS hatálybalépését követően folytatott szektorális szolgáltatáskereskedelmi tárgyalások eredményeként a pénzügyi szolgáltatások,⁷⁷ telekommunikációs szolgáltatások⁷⁸ és a természetes személyek mozgásával megvalósuló szolgáltatások (mode 4)⁷⁹ területén

⁷² Míg az EU 1999-ben az exporttámogatások értéke tekintetében lehetőségei 66%-át használta ki, ez az arány 2011-re 2% alá csökkent. G/AG/W/125.

⁷³ WT/Min(15)/45.

⁷⁴ Az EU ellen indított WTO vitarendezési ügyek: DS265 (Ausztrália), DS266 (Brazília), DS283 (Thaiföld).

⁷⁵ Lásd: www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁷⁶ GATS/SC/31; a WTO-tagok szolgáltatáskereskedelmi engedményes listái a következő weblapon érhetők el: www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_commitments_e.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁷⁷ GATS/SC/31/Suppl.4/Rev.1 – az EU-12 mellett tartalmazza Ausztria, Finnország és Svédország piacra jutási vállalásait a pénzügyi szolgáltatások területén.

⁷⁸ GATS/SC/31/Suppl.3 – az EU-12 mellett tartalmazza Ausztria, Finnország és Svédország piacra jutási vállalásait a telekommunikációs szolgáltatások területén.

⁷⁹ GATS/SC/31/Suppl.2 – tartalmazza az EU-12 mode 4 vállalásait.

kiegészítették. Az 1995 után csatlakozott uniós tagok piacra jutási kötelezettségeit jelenleg önálló engedményes listák tartalmazzák, mert a nemzeti listák közös EU-listába történő konszolidálásának folyamata még nem zárult le. Fontos, hogy az EU-tagországok kötelezettségei a GATS alatt nem harmonizáltak.

Az Egyesült Királyság kötelezettségeit az EU12 engedményes lista foglalja magában. A brit kötelezettségek tartalmát a listában szereplő EU és brit bejegyzések alapján lehet meghatározni. Az Egyesült Királyság kormánya megerősítette, hogy vállalási listájukat az EU12 engedményes lista bázisán, kötelezettségeik változatlanul hagyásával kívánják létrehozni.⁸⁰

A brit engedményes lista összeállítása emiatt alapvetően technikai jellegű folyamat lesz, és érdemi tárgyalást a WTO-tagokkal nem tesz majd szükségessé. Első lépésként az EU12 listából törölni kell a brit vállalatok tekintetében nem releváns bejegyzéseket (a más tagországokra fenntartott és a brit engedményekre nem vonatkozó feltételeket), majd a megszövegezésnél az EU-tagországokra és uniós joganyagra való hivatkozásokat célszerű átfogalmazni, hogy a szöveg az Egyesült Királyságra és a brit jogszabályokra utaljon.

A folyamat végén a brit engedményes listát igazolási eljárásban kell majd jogilag véglegesíteni.

A szolgáltatáskereskedelmi engedményes lista kapcsán egyes szakírók szerint⁸¹ jogi problémát képezhet az EU12 kötelezettségvállalási lista 1. bevezető megjegyzésének szűk értelmezése. A hivatkozott megjegyzés szerint az EU12 engedményes listája azon területre vonatkozik, amelyen az Európai Közösségeket létrehozó szerződések alkalmazandók.⁸² Ez a megjegyzés, mutatnak rá, akár úgy is értelmezhető, hogy az EU-ból való kilépést követően az Egyesült Királyság piacnyitási kötelezettségvállalásai érvényüket veszítik. Ez a vélemény jogilag is vitatható, hiszen a bejegyzés értelmezésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy a megfogalmazásnál nem feltételezték egy tagállam távozását az unióból. Ráadásul az Egyesült Királyság nem a WTO-ból, hanem az EU-ból kíván kilépni. Képviselői már jelezték,⁸³ hogy az EU12 engedményes listában szereplő szolgáltatáskereskedelmi piacra jutási kötelezettségvállalásaikat saját nemzeti listában kívánják megjeleníteni. Az idézett fenntartás tehát a gyakorlatban nem fog problémát jelenteni, azt az Egyesült Királyság engedményes listájának összeállításakor brit részről figyelmen kívül fogják hagyni. A WTO-partnereknek pedig nyilván nem érdeke annak megkérdőjelezése, hogy az Egyesült Királyság az EU-ból való távozást követően rendelkezik-e piacnyitási kötelezettségvállalásokkal a szolgáltatáskereskedelem területén.

A brit kilépést követően az Európai Unió kötelezettségvállalási listájából törlendő lesz valamennyi, az Egyesült Királyságra specifikusan vonatkozó bejegyzés. Erre várhatóan az EU27 engedményes listájának konszolidációs eljárása során kerülhet sor.

⁸⁰ HANDS 2017.

⁸¹ BARTELS 2016.

⁸² „The specific commitments in this schedule apply only to the territories in which the Treaties establishing the European Communities are applied and under the conditions laid down in these Treaties.”

⁸³ BRAITHWAITE 2017.

Kivételek a legnagyobb kedvezményes elbánási kötelezettség (MFN) alól

Az MFN kivételi listák szempontjából hasonló a helyzet, mint a szolgáltatáskereskedelmi piacnyitási kötelezettségek területén. Az EU12 MFN-kivételeit közös lista tartalmazza.⁸⁴ Az Egyesült Királyságra vonatkozó kivételek is ebben a dokumentumban szerepelnek. A kivételek egy része az EU12 tagországok mindegyikére, egyesek kizárólag egy-egy tagországra vonatkoznak.

Az Egyesült Királyság MFN kivételi listáját a brit szempontból nem releváns kivételek EU12-listából való törlésével egyszerűen elő lehet állítani. Egyes kivételek megfogalmazását értelemszerűen módosítani lesz célszerű (például a belvízi hajózás területén felesleges, sőt zavaró lenne a Rajna–Majna–Duna-kapcsolódásra való hivatkozás brit listában való szerepeltetése). Azon kivételek esetében (például számítógépes jegyfoglalási szolgáltatások), amelyek konkrét EU-jogszabályra hivatkoznak, célszerű lehet a megfelelő tartalmú brit joganyagra utalni. Ennek a megközelítésnek a követése nem tesz majd szükségessé érdemi tárgyalásokat a WTO-tagokkal.

A folyamat végén az Egyesült Királyság MFN kivételi listáját igazolási eljárásban kell majd jogilag véglegesíteni.

A brit kilépést követően az Európai Unió MFN kivételi listájából törlendő az Egyesült Királyságra specifikusan vonatkozó egyetlen MFN-kivétel.⁸⁵ Erre várhatóan az EU27 engedményes listájának konszolidációs eljárása során kerülhet sor.

Kormányzati beszerzések

A WTO Kormánybeszerzési Megállapodása (GPA) olyan többoldalú egyezmény, amelyben a WTO-tagok részvétele nem kötelező. Jelenleg 20 WTO-tag, köztük az Európai Unió részes fél a megállapodásban. Az EU GPA alatti vállalásai lefedik a tagországok kormányzati beszerzéseit, de a tagországok maguk nem szerződő felek a megállapodásban. Ebből következően az Egyesült Királyság GPA alatti kötelezettségei az Európai Unióból való kilépés pillanatában automatikusan megszűnnek, és a GPA-tagoknak e pillanattól nem kell majd biztosítaniuk közbeszerzési eljárásaikban a brit ajánlattevők számára az EU felé tett vállalásaikkal összhangban levő elbánást.⁸⁶

GPA alatti jogai megőrzéséhez az Egyesült Királyságnak tehát csatlakoznia kell majd a megállapodáshoz, amely komoly időigényű lehet. A csatlakozás során az Egyesült Királyságnak minden GPA-taggal, így természetesen az EU-val is egyetértésre kell majd jutnia. Jelenleg 10 WTO-tag csatlakozási tárgyalásai folynak⁸⁷ e tárgykörben. Kína

⁸⁴ GATS/EL/31.

⁸⁵ Ez azt rögzíti, hogy a Brit Nemzetközösség azon állampolgárai számára, akiknek egyik nagyszülője az Egyesült Királyságban született, a szolgáltatási ágazatokban való munkavállalás nem engedélyhez kötött.

⁸⁶ Az Egyesült Királyság az uruguayi fordulón kitérgette GPA-megállapodást aláírta, de – ellentétben öt uniós tagországgal – nem ratifikálta. A 2014 áprilisában hatályba lépett felülvizsgált GPA-t egyetlen EU-tagállam sem írta alá és nem ratifikálta.

⁸⁷ Albánia, Ausztrália, Kína, Grúzia, Jordánia, Kirgiz Köztársaság, Omán, Oroszország, Tádzsikisztán, Macedónia.

csatlakozási folyamata tíz éve kezdődött. A 2016-ban lezárult két csatlakozási folyamat 14 évig (Moldova), illetve 5 évig (Ukrajna) tartott.

A brit kormány már jelezte, hogy az EU GPA engedményes listájában rá vonatkozó vállalások fenntartásával szeretné minél hamarabb, lehetőség szerint a kilépés pillanatától biztosítani a GPA-tagsággal járó jogokat. Ez a brit cél nem tűnik egyszerűen teljesíthetőnek.

Egyes elemzők⁸⁸ felvetették, hogy az Egyesült Királyság a GPA alatti jogok és kötelezettségek megőrzése kapcsán hivatkozhatna az államutódlásra vonatkozó nemzetközi jogi szabályokra, különösen az 1978-as bécsi egyezményre a nemzetközi szerződések tekintetében való államutódlásról. Érvelésük több ok miatt sem meggyőző. Egyrészt az államutódlásra vonatkozó nemzetközi szabályok komoly vitákat váltanak ki. Nem meglepő, hogy az 1978-as bécsi egyezményt mindössze 22 ország ratifikálta, és 22 EU-tagország, köztük az Egyesült Királyság sem található meg az egyezmény részes felei között.⁸⁹ Másrészt az EU definitív értelemben nem állam, s a brit kilépéssel nem szűnik meg, mindössze tagjainak köre módosul.

A brit kilépést követően az Európai Unió GPA-kötelezettségei közül törlendők lesznek a specifikusan az Egyesült Királyságra vonatkozók. Ilyenek az engedményes lista 1. mellékletében található, amely tagországonként felsorolja a kötelezettségek által lefedett központi kormányserveket.

Megállapodás a polgári légijárművek kereskedelméről

A megállapodás a polgári légijárművek kereskedelméről olyan többoldalú egyezmény, amelyben a WTO-tagok részvétele nem kötelező. A megállapodás rendelkezik a polgári légijárművekre, hajtóművekre és egyéb részegységekre/alkatrészekre, valamint a repülőgépszimulátorokra és alkatrészeikre kivetett vámok és egyéb terhek teljes eltörléséről, és szabályokat tartalmaz többek között e termékek kormányzati beszerzéseire. A tagok engedményes listákat nem csatoltak a megállapodáshoz.⁹⁰

Az 1980-ban létrehozott megállapodásnak 32 tagja van, köztük az EU. Az Egyesült Királyság és 19 további EU-tagország saját jogán is tag. Az EU-ból való kilépéssel az Egyesült Királyság részes fél marad az egyezményben, a kilépés kapcsán érdemi tenni-valójuk nincs.

Vitarendezés

A WTO hatékony államközi vitarendezési mechanizmussal rendelkezik, amelynek szabályait és eljárásait a Vitarendezés Egyetértés (DSU) határozta meg. Az EU-tagországok

⁸⁸ WILLEMYNS–KOEKKOEK 2017.

⁸⁹ Az EU-tagországok közül csak Ciprus, a Cseh Köztársaság, Észtország, Horvátország, Szlovákia és Szlovénia részes fél. Forrás: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-2&chapter=23&clang=_en (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

⁹⁰ A lefedett termékek listáját a megállapodást módosító, 2001-ben elfogadott Jegyzőkönyv melléklete tartalmazza, (TCA/4). Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/DDFDocuments/49070/Q/PLURI/TCA/4.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 11.)

vitarendezési ügyekben közösen járnak el, közösen kezdeményeznek vitarendezési konzultációt, és képviselőiket az Európai Bizottság látja el az offenzív és defenzív ügyekben is. A WTO-tagok természetesen nemcsak EU-szintű, hanem tagországi intézkedés kapcsán is indíthatnak vitarendezést.

Az Egyesült Királyság a WTO megszületése óta alperesként három vitarendezési ügyben⁹¹ volt érintett. Ezek közül még egy van folyamatban (DS316 – nagyméretű polgári repülőgépek). Az EU, Franciaország, Spanyolország, Németország és az Egyesült Királyság ellen az USA által 2004-ben elindított ügy gazdaságilag rendkívül jelentős, mert az Airbusnak adott állami támogatásokat, szerkezetátalakítási intézkedéseket, az Európai Beruházási Bank által adott hiteleket és kutatás-fejlesztési finanszírozást érinti. Jelenleg az ügyben 2011-ben született ítélet végrehajtását kifogásoló paneleljárásban született első fokú ítélettel kapcsolatban mindkét fél által 2016 végén benyújtott fellebbezések elbírálása folyik. Emellett az EU több nyitott ügyben felperes, amelyek komoly brit érdekeket érintenek.

A vitarendezés tekintetében az EU-ból való kilépés kevés érdemi kérdést vet fel. A brexitet követően induló offenzív vagy defenzív ügyekben az Egyesült Királyság egyedül jár majd el. Azokban a folyamatban levő ügyekben, amelyekben az EU a felperes, a kilépést követően az Európai Bizottság természetesen nem képviselheti közvetlenül a brit érdekeket. Az egyetlen komoly kérdés az, hogy amennyiben a DS316-ügy a kilépésig nem zárul le (erre kicsi az esély), illetve a hátralévő időben valamely WTO-tag valamely brit intézkedés ellen kezdeményez eljárást, és az a kilépés pillanatában folyamatban van, érdekei védelmét, beleértve az alkalmazandó védelem meghatározását, az Egyesült Királyság hogyan veszi át az Európai Bizottságtól.

A kilépéshez kapcsolódó esetleges átmeneti időszak kapcsán felmerülő kérdések

May brit miniszterelnök szeptember 22-én elmondott beszédében hozzátétele, hogy a jelenlegi viszonyrendszer gazdasági tartalmát és feltételeit megőrző átmeneti időszakra tett javaslatot az EU-ból való brit kilépést követően. Ez vélhetően az Egyesült Királyság átmeneti bent maradását jelentené az egységes piacon és vámunióban, hiszen a miniszterelnök arra utalt, hogy az üzleti szereplőknek csak egyszer, az átmeneti időszak végén kellene a működési és kereskedelmi feltételrendszer változásához alkalmazkodniuk. Természetesen az átmenet feltételezi a rendezett kilépést, tehát azt, hogy a felek 2019 márciusáig kitárgyalják és jóváhagyják a kilépési megállapodást.

A 2019 márciusáig hátralévő idő rendkívül rövid, ennyi idő alatt képtelenség – és közel két évre nem is érné meg – teljesen új vámuniós vagy szabadkereskedelmi feltételrendszer kialakítása. Fontos szempont az is, hogy az átmeneti időszakban az EU – Egyesült Királyság kapcsolatnak meg kell felelnie a WTO vonatkozó szabályainak.⁹²

Ennek megfelelően reális a jelenlegi feltételrendszer meghosszabbítása lehet, azaz, hogy az Egyesült Királyság kivonul az EU-intézményekből és -döntéshozatalból.

⁹¹ DS67 – számítógépes berendezések, felperes: USA; DS316 – nagyméretű polgári repülőgépek (Airbus case) – felperes USA és DS 347 – nagyméretű polgári repülőgépek (Airbus II).

⁹² GATT XXIV. cikk és GATS V. cikk.

Az Egyesült Királyság WTO-beli helyzete és vállalási listái szempontjából ilyen, a belső piaci és vámuniós integrációt átmenetileg megőrző időszak a jelenlegi helyzethez képest minimális változást hozna. Az Egyesült Királyságnak ebben az időszakban minden tekintetben igazodnia kellene az EU közös kereskedelempolitikájához. Az önálló brit árukereskedelmi engedményes lista hatálybaléptetését el kellene halasztani az átmenet végéig, hiszen addig az uniós vámszabályokat kellene alkalmazniuk, és a vámunión belül megoldhatatlan lenne a vámkontingensek megosztott kezelése. A szolgáltatáskereskedelmi területen ilyen jellegű technikai akadály nem áll fenn, de az Egyesült Királyság önállóan sem kétoldalú formában, sem a WTO keretében nem köthetne, és nem alkalmazhatna kereskedelmi megállapodásokat.

Összefoglalás

A brexitet illetően a kereskedelempolitika területén először annak tisztázása szükséges, hogy a kilépés jár-e következményekkel az Egyesült Királyság WTO-ban meglévő kötelezettségeire, milyen lépések megtételét teszi szükségessé az Egyesült Királyság, illetve az Európai Unió részéről.

E kérdéskör tisztázása azért is fontos, mert *az Egyesült Királyság WTO-kötelezettségei szolgáltatják majd a kiindulópontot az önálló brit kereskedelempolitika alakításához*, a későbbi kétoldalú preferenciális megállapodások létrehozásához, beleértve az EU-val brit részről szorgalmazott partnerségi egyezményt. Ráadásul, ha a kilépésre rendezetlen módon – tehát kilépési megállapodás nélkül – kerülne sor, az EU és az Egyesült Királyság közti kereskedelem feltételeire 2019. március 30-tól a WTO-szabályok és a felek által a szervezetben tett áru- és szolgáltatáskereskedelmi piacra jutási kötelezettségek lesznek irányadóak.

Az Egyesült Királyság nem kizárólag az EU részeként, hanem saját jogán tagja a WTO-nak. Alapító tagja a WTO-nak, ratifikálta az azt létrehozó megállapodást, és tekintetében az Európai Unió áru- és szolgáltatáskereskedelmi engedményes listákat csatolt az egyezményhez.

Az Egyesült Királyságnak *nem kell újra csatlakoznia a WTO-hoz, de* az unióból való kilépéskor *saját WTO-kötelezettségvállalási listákat kell kialakítania* és egyeztetnie a WTO- partnerekkel. Az önálló engedményes listák tartalma az Egyesült Királyság politikai szándékának függvénye. Az eddigi jelzések szerint brit részről nem kívánnak módosítani az EU-listákban szereplő, jelenleg rájuk vonatkozó kötelezettségeken.

Emiatt az Egyesült Királyság *kötelezettségvállalási listáinak kialakítása nem a nulláról indul, és főként technikai jellegű tárgyalásokat igényel majd.* Az EU engedményes listáinak tartalmi reprodukálása egyszerre minimalizálhatja a listák kapcsán folytatandó érdemi WTO-tárgyalások körét, gyorsítva ezzel a listák kialakításának folyamatát, és biztosíthatja, hogy a tervezett kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodásokhoz az Egyesült Királyságnak megfelelő tárgyalási tartaléka marad.

A WTO-ban komolyabb nehézségre a mezőgazdasági vámkontingensek nagyságának meghatározása és a kereskedelmet torzító belső agrártámogatási lehetőségek behatárolása során számíthat, de ezek sem tűnnek kezelhetetlennek. A szolgáltatáskereskedelmi területen az Egyesült Királyság teljes mértékben elkerülheti az érdemi tárgyalásokat.

Az *ipari termékek piacra jutása* területén az EU vámvállalásainak reprodukálása a legtöbb vámsoron a vámtételek egyszerű, a többi WTO-taggal érdemi tárgyalást nem igénylő lemásolását jelenti. Az EU vámsorainak kevesebb mint 0,2%-át lefedő, összesen 17 nem mezőgazdasági vámkontingens esetében brit részről várhatóan az agrárvámkvótákra alkalmazandó megoldást fogják követni a megközelítés egységességének és könnyebb védhetőségének biztosítása érdekében.

A *mezőgazdasági piacra jutás* területén valamivel bonyolultabb a helyzet, mert az *EU jelentős számú (összesen 124) vámkvótát tart fenn*, amelyek egy része komoly méretű és értékű. A fontosabb kvóták a mezőgazdasági alaptermékek jelentős részét, beleértve a húsokat (marha, sertés, baromfi, juh), tejtermékeket (tejpor, sajtok, vaj), gabonaféléket (búza, kukorica, árpa, rizs), a cukrot és egyes feldolgozott termékeket (például gyümölcslevek, borok) lefedik.

E területen a legvalószínűbb forgatókönyv az, hogy az EU27 és az Egyesült Királyság közösen fogja kezdeményezni a WTO-ban az EU vámkontingenseinek felosztását az Egyesült Királyság és az EU27 között. Az Egyesült Királyság e területen is meg kívánja őrizni piacra jutási vállalásait a WTO-tagok felé, de el akarja kerülni, hogy túl nagy importnyomás alá vonja agrártermelőit, illetve hogy egyoldalúan javítsa piacra jutási vállalásait a WTO-tagok felé. Az EU27 pedig politikai és gazdasági okokból is elkerülendőnek tartja, hogy a brexit következményeként a WTO-tagok felé tett piacra jutási vállalásai viszonylagosan megnövekedjenek. A közös megközelítés akkor vezethet sikerre, ha a megosztás valóban megőrzi a WTO-tagok piacra jutását, és arra a WTO szabályainak megfelelő eljárással, egyszerű, objektív és általános – tehát minden kontingensre – alkalmazott módszerrel kerül sor. Különösen fontos annak rögzítése, hogy az EU27 és az Egyesült Királyság a szétosztandó EU-kvóták alatt egymás piacára nem szállíthat.

A WTO-tagokkal folytatandó egyeztetések nem lesznek könnyűek, szeptember végén Argentína, Brazília, Kanada, Új-Zéland, Thaiföld az USA és Uruguay közös levélben jelezte aggályait az EU-vámkontingensek megosztására vonatkozó elképzelésekkel kapcsolatban.

A *mezőgazdasági belső támogatások* területén a vámkontingensekre vonatkozó megközelítés alkalmazása várható, tehát az EU27 és az Egyesült Királyság meg fogja osztani az EU úgynevezett AMS-vállalását, amely meghatározza az unió által nyújtható, kereskedelmet torzító támogatások legmagasabb szintjét. Brit részről ezt azért szorgalmazzák, mert megfelelő mozgásteret szeretnének kapni mezőgazdasági támogatási politikájuk kialakításához, arra is tekintettel, hogy 2016-ban az uniós agrártámogatások átlagosan a brit gazdák jövedelmének 86%-át adták. Az EU számára a megosztás az uniós AMS-szint (72,378 milliárd euró) rendkívül alacsony kihasználási aránya (8,3%) miatt nem okozhat problémát. Az AMS-szintből a brit részesedés 7–8% közötti (5–6 milliárd euró) lehet, függően a megosztás módszerétől. Brit igény esetén hasonló módon kerülhet megosztásra az olajos magvak területén nyújtott kereskedelemtorzító támogatások fenntartásához kapcsolódóan meghatározott maximális termőterület-nagyság.

A *mezőgazdasági exporttámogatások* területén külön brit kötelezettségvállalási lista kialakítására nincs szükség, 2015 decemberében a fejlett WTO-tagok elfogadták a közvetlen exporttámogatások teljes, azonnali felszámolását, és a brit kilépésig az EU-ra vonatkozó átmeneti rendelkezések is lejárnak.

A *szolgáltatáskereskedelem* területén az EU nem rendelkezik teljesen harmonizált kötelezettségvállalásokkal. Az Egyesült Királyság piacra jutási engedményes listája a többi

EU-tagországra vonatkozó specifikus fenntartások uniós listából való törlésével egyszerűen előállítható. Ugyanez a helyzet a legnagyobb kedvezményes elbánás biztosítása alóli kivételeket felsoroló lista esetében. A WTO tagjaival az Egyesült Királyságnak egyik lista kapcsán sem kell majd érdemi tárgyalásokat folytatnia.

A WTO kormánybeszerzési megállapodásában (GPA) – amelyben a részvétel a WTO-tagok számára nem kötelező – kizárólag az EU szerződő fél, a tagországok abban saját jogon nem vesznek részt. A brexit eredményeként az Egyesült Királyság automatikusan „kiesik” a megállapodásból, nem vonatkoznak majd rá az EU kötelezettségei, és nem részesedik majd a megállapodás előnyeiből. Az egyezményhez később, a GPA-tagokkal, köztük az EU-val folytatott tárgyalások során kialakítandó feltételekkel csatlakozhatnak majd.

Az Egyesült Királyság saját jogán tag a WTO polgári légitörvények megállapodásában, és státusza nem változik a kilépéssel. Az egyezmény – többek között – a polgári légi járművek és repülőgép-szimulátorok, valamint alkatrészeik vámmentességéről rendelkezik.

A WTO-vitarendezés tekintetében az EU-ból való brit kilépés által felvetett egyetlen komoly potenciális kérdés az, hogy ha a kilépés pillanatában folyamatban lenne valamely brit intézkedés ellen indított vita, az Egyesült Királyság hogyan venné át az Európai Bizottságtól érdekei védelmét.

Irodalomjegyzék

- ABBOTT, R. (2016): *The Trade Consequences of brexit: How I See the Situation*. Elérhető: <https://ecipe.org/wp-content/uploads/2016/12/Bulletin-0316.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Agriculture in the United Kingdom (2016). Elérhető: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/629226/AUK-2016-17jul17.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- A Tanács 2017. 05. 22-i XT 21016/17 ADD 1 REV 2 irányelvei a brexittárgyalásokhoz. Elérhető: www.consilium.europa.eu/media/21766/directives-for-the-negotiation-xt21016-ad01re02en17.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Az Európai Tanács 2017. 04. 29-i EUCO XT 20004/17 iránymutatása a brexittárgyalásokhoz. Elérhető: www.consilium.europa.eu/media/21763/29-euco-art50-guidelinesen.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- AZEVEDO, R. (2017): *Trade and Globalisation in the 21st Century: the Path to Greater Inclusion*. Beszéd, 2017. 06. 07. London. Elérhető: www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra126_e.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Bar Council, Brexit Working Group (2017): *The Brexit Papers: WTO, Paper 21*. Elérhető: www.barcouncil.org.uk/media/575749/brexit_paper_21_-_wto.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- BARTELS, L. (2016): *The UK status in the WTO after Brexit*. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2841747 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- BARTELS, L. (2016): *Understanding the UK position in the WTO after Brexit*. Elérhető: www.ictsd.org/opinion/understanding-the-uk (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- BEATTIE, A. – BRUNSDEN, J. (2017): UK and EU strike initial deal on WTO quotas in Brexit. *Financial Times*, 2017. 10. 03. Elérhető: www.ft.com/content/e30185c6-a83d-11e7-ab55-27219df83c97 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)

- BRAITHWAITE, J. (2017): *Ensuring a smooth transition in the WTO as we leave the EU*. Elérhető: www.blogs.fco.gov.uk/julianbraithwaite/2017/01/23/ensuring-a-smooth-transition-in-the-wto-as-we-leave-the-eu/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- BRAITHWAITE, J. (2017): *Article 50 and Geneva*. Elérhető: www.blogs.fco.gov.uk/julianbraithwaite/2017/04/04/article-50-and-geneva/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- CONGDON, T. et al. (2017): Bypassing tortorous trade talks in event of Brexit. *Financial Times*, 2017. 10. 27. Elérhető: www.ft.com/content/b795d61e-233a-11e6-9d4d-c11776a5124d (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Customs Bill: legislating for the UK's future customs, VAT and excise regimes* (2017). Elérhető: www.gov.uk/government/publications/customs-bill-legislating-for-the-uks-future-customs-vat-and-excise-regimes (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- DANESHKHU, S. (2017): UK farmers risk seeing incomes halve after Brexit. *Financial Times*, 2017. 10. 10. Elérhető: www.ft.com/content/cd9323b8-ad0e-11e7-beba-5521c713abf4 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- DAWAR, K. (2017): *Brexit and Government Procurement*. Elérhető: <http://sro.sussex.ac.uk/67065/3/Final%20March%2010%20K%20Dawar%20UKTPO%20Briefing%20Paper%20on%20PP%20and%20brexit.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- DONNAN, S. – BRUNDSSEN, J. (2017): Trump rejects May's post-Brexit agriculture deal with EU. *Financial Times*, 2017. 10. 05. Elérhető: www.ft.com/content/92bb5636-a95b-11e7-ab55-27219df83c97 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- DOWNES, C. (2017): The Post-Brexit management of EU agricultural tariff rate quotas. *Journal of World Trade*, Vol 51. No. 4. 741–762.
- EECKHOUT, P. (2016): *Brexit and trade: the view over the hill*. Elérhető: www.londonbrussels.wordpress.com/2016/06/16/brexit-and-trade-the-view-over-the-hill/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Európai Parlament (2010): *The poultry and egg sectors: evaluation of the current market situation and future prospects*. Elérhető: www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/438590/IPOL-AGRI_ET%282010%29438590_EN.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Eurostat (2015): *Agriculture, forestry and fishery statistics*. Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7158355/KS-FK-15-101-EN-N.pdf/79470e8c-abf3-43d3-8cd4-84880962cdd4> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- EUSTICE, G. (2017): *Nyilatkozat a Lordok Háza Európai Unió ügyek Bizottsága előtt. 84. kérdés*. Elérhető: <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/eu-energy-and-environment-subcommittee/brexit-agriculture/oral/48840.html> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- FOX, L. (2016): *Written statement to the house of Commons: UK's commitments at the World Trade Organisation*. Elérhető: www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-statement/Commons/2016-12-05/HCWS316/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- FOX, L. (2017): *UK and EU set out proposals to WTO members for trade post-Brexit*. Elérhető: www.gov.uk/government/news/uk-and-eu-set-out-proposals-to-wto-members-for-trade-post-brexit (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- GREEN, D. A. (2017): Brexit and the issue of WTO schedules. *Financial Times*, 2017. 02. 28. Elérhető: www.ft.com/content/42b59126-794c-3a0b-b19a-6d4b0a11c990 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)

- HANDS, G. (2017): *Válasz Kirsty Blackman brit alsóházi képviselő írásbeli kérdésére.* 2017. 03. 13. Elérhető: www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-question/Commons/2017-03-13/67537/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- HILLMAN, J. – HORLICK, G. eds. (2017): *Legal Aspects of Brexit.* Washington, *Institute of International Economic Law.* Elérhető: <https://perma.cc/9DLN-QS3A> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- House of Lords (2017): *Leaving the EU: WTO.* Elérhető: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/LLN-2017-0017> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- House of Lords, EU Committee (2016): *Brexit: the options for trade.* Elérhető: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/lddeucom/72/72.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- House of Lords, EU Committee (2017): *Brexit: Agriculture.* Elérhető: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/lddeucom/169/169.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- House of Commons, International Trade Committee (2016–17): *UK Trade options beyond 2019.* Elérhető: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmintrade/817/817.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- KIM, J. W. – KUELZOW, J. – STRONG, T. (2017): *The US response to Brexit_ Implications for International Trade Rights and Obligations under the WTO System.* Elérhető: <https://trade-lab.legal.io/guide/5958b1c28d5ea0202000000/The+US+Response+to+brexit+Implications+for+International+Trade+Rights+and+Obligations+Under+the+WTO+System> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- LEROUX, M. (2017): New Zealand furious at Brexit plan to carve up lamb quotas. *The Times*, 2017. 08. 14. Elérhető: www.thetimes.co.uk/article/new-zealand-furious-at-brexit-plan-to-carve-up-lamb-quotas-kk83dg02b (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- MARKS, S. (2017): EU and UK zero in on their first Brexit agreement: Food quotas. *Politico*, 2017. 08. 25. Elérhető: www.politico.eu/article/eu-and-uk-zero-in-on-their-first-brexit-agreement-quotas/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- MAY, T. (2017): *A new era of cooperation and partnership between the UK and the EU.* Beszéd, 2017. 09. 22. Firenze. Elérhető: www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- MAY, T. (2017): *Az Egyesült Királyság hivatalos bejelentése az EU-ból való kilépésről.* Levél, 2017. 03. 29. Elérhető: www.gov.uk/government/publications/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Preparing for our UK Trade Policy* (2017). Elérhető: www.gov.uk/government/publications/preparing-for-our-future-uk-trade-policy (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- Procedures for the modification and rectification of tariff concessions.* L/4962 (1980). Elérhető: www.wto.org/gatt_docs/English/SULPDF/90970413.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- RABY, G. (2016): The EU's Ambiguous Legal Position in the WTO Reduces the Uncertainty over Britain's Post-Brexit Trading Relationships. *Policy Exchange*, 2016. 11. 19. Elérhető: www.policyexchange.org.uk/the-eus-ambiguous-legal-position-in-the-wto-reduces-the-uncertainty-over-britains-post-brexit-trading-relationships (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- SCHNEPE, R. (2005): *Agriculture in the WTO: Policy Commitments Made Under the Agreement on Agriculture.* Elérhető: www.nationalaglawcenter.org/wp-content/uploads/assets/crs/RL32916.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)

- TIPA, R. (2017): Brexit poses real risk for NZ meat exports, says Sir Lockwood Smith. *Stuff*, 2017. 08. 01. Elérhető: www.stuff.co.nz/business/farming/95324945/brexit-poses-real-risk-for-nz-meat-exports-says-sir-lockwood-smith (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- UNGPHAKORN, P. (2017): *UK, EU, WTO, Brexit primer — 1. WTO membership*. Elérhető: <https://tradebetablog.wordpress.com/2017/10/07/primer-1-wto-membership/> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- WILLEMYNS, I. – KOEKKOEK, M. (2017): *The legal consequences of Brexit from an international law perspective*. Elérhető: https://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/working_papers/2017/188willemynskoekkoek (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (1994a): GATS/EL/31. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (1994b): GATS/SC/31. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (1995): GATS/SC/31/Suppl.2. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (1997): GATS/SC/31/Suppl.3. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (1998): G/AG/N/EEC/12. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (1999): GATS/SC/31/Suppl.4/Rev.1. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2000): *Tariff and other quotas*. G/AG/NG/S/7. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_DownloadDocument.aspx?Symbol=G/AG/NG/S/7&Language=English&CatalogueId=44671&Context=ShowParts (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2002a): *Tariff and other quotas*. TN/AG/S/5. Elérhető: <https://docsonline.wto.org/dol2fe/Pages/SS/DirectDoc.aspx?filename=t%3A%2Ftn%2Fag%2Fs5.doc&> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2002b): *WTO Members' tariff profiles*. /MA/S/4/Rev.1/Corr.1. Elérhető: <http://docsonline.wto.org/imrd/directdoc.asp?DDFDocuments/t/tn/ma/S4R1C1.doc> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2005): *A Handbook on the GATS Agreement*. Elérhető: www.cambridge.org/core/books/handbook-on-the-gats-agreement/7F6DFEC87EE22860AE-BE2ECFC94772E5 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2009): *WTO Handbook on Reading WTO Goods and Services Schedules*. Elérhető: www.cambridge.org/core/books/handbook-on-reading-wto-goods-and-services-schedules/5391C9B994BACA1127DF9D958F58F74 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2012): *WTO analytical index: guide to WTO law and practice*. Cambridge – New York, Cambridge University Press.
- World Trade Organisation (2015a): G/AG/N/EU/24. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2015b): *Ministerial decision on Export Competition*. WT/MIN(15)/45. Elérhető: www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/nairobipackage_e.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)

- World Trade Organisation (2015c): *Status of WTO Legal Instruments*. Elérhető: www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wto_status_legal_inst15_e.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2016a): G/AG/N/EU/30. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2016b): *The WTO Agreement Series: Agriculture*. Third edition. Elérhető: www.wto.org/english/res_e/booksp_e/agric_agreement_series_3_e.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2017a): G/AG/N/EU/34. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2017b): G/AG/N/EU/35. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation (2017c): G/AG/N/EU/37. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation: Schedule CLXXIII. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- World Trade Organisation: Schedule LXXX. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S005.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)
- WRIGHT, R. – BRUNDSSEN, J. (2017): UK in 'live debate' over doubling of trade quotas after Brexit. *Financial Times*, 2017. 08. 26. Elérhető: www.ft.com/content/08b5d3bc-997a-11e7-a652-cde3f882dd7b (A letöltés dátuma: 2019. 04. 12.)